

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Marija Polgar

DRAMSKO-GLAZBENE RADIONICE ZA DJECU PREDŠKOLSKE

DOBI

DIPLOMSKI RAD

Slavonski Brod, 2019.

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Dislocirani studij u Slavonskom Brodu

Izvanredni sveučilišni diplomski studij ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja

DRAMSKO-GLAZBENE RADIONICE ZA DJECU PREDŠKOLSKE

DOBI

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Lutkarske igre

Mentor: red. prof. art. Mira Perić

Sumentor: Ana Popović

Student: Marija Polgar

Matični broj: 682

Modul: Smjer A - razvojni

Slavonski Brod, svibanj 2019.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	VI
SUMMARY	VII
1. UVOD	1
2. DRAMSKA IGRA I DRAMSKI ODGOJ	2
2.1. Kreativnost i dramska igra.....	2
2.2. Dramska igra	3
2.3. Važnost dramskog odgoja	3
3. DRAMSKE SPOSOBNOSTI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI.....	5
3.1. Što sve djeca predškolske dobi mogu raditi vezano uz dramsku igru	5
4. DRAMSKE METODE I TEHNIKE	7
4.1. Drama u odgojnom procesu je uspješan edukativni alat	8
4.2. Primjena dramskih metoda i tehnika	10
5. UTJECAJ DRAME NA RAZVOJ PREDŠKOLSKOG DJETETA.....	11
5.1. Emocionalna inteligencija	11
5.2. Dječje emocije ne treba potiskivati	12
5.3. Ostale sposobnosti koje razvijamo putem dramske igre	13
6. POTICAJI KOJI UNAPREĐUJU KREATIVNU DRAMU	14
6.1. Glazba i ples	14
6.2. Priče.....	14
6.3. Poezija	15
7. POTICANJE GLAZBENE SVIJEŠTI U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU	16
7.1. Pjevanje	17
7.2. Slušanje glazbe	17
7.3. Sviranje.....	18
8. GLAZBA U DJEČJEM VRTIĆU	19
9. UTJECAJ GLAZBE NA OPĆI RAZVOJ PREDŠKOLSKOG DJETETA	21
9.1. Glazba i mozak.....	22
9.2. Kognitivni razvoj.....	22
9.3. Utjecaj glazbenoga obrazovanja na socijalni i emocionalni razvoj.....	24
9.4. Utjecaj glazbenoga obrazovanja na psihomotorni razvoj.....	25
10. PROJEKTNO UČENJE U DJEČJEM VRTIĆU.....	26
11. RADIONICA.....	27
11.1. Planiranje i definiranje ciljeva, tema i materijala radionice	27
11.2. Programiranje i izrada scenarija radionice	28

11.3. Provođenje radionice.....	30
11.4. Evaluacija i povratna informacija.....	31
12. MOGUĆNOST SPAJANJA DRAMSKOG I GLAZBENOG ODGOJA U FORMI RADIONICE	32
13. DRAMSKO-GLAZBENA RADIONICA „ZDRAVI ZUBI“	36
13.1 Tijek radionice.....	36
14. TEME DRAMSKO-GLAZBENIH RADIONICA.....	39
15. ZAKLJUČAK	41
16. LITERATURA	43
17. PRILOZI.....	46

SAŽETAK

U radu se istražuje važnost i utjecaj dramskog i glazbenog odgoja na djecu predškolske dobi. Također, proučava se i način pristupanja zadanoj temi kroz radionice te se opisuje što je sve potrebno da bi radionica bila kvalitetno održana, djeci prilagođena i funkcionalna. Pokušalo se sva tri segmenta, odnosno dramski odgoj, glazbeni odgoj te radionicu uklopiti u jednu aktivnost, odnosno stvoriti dramsko-glazbenu radionicu. Prvo je teoretski opisana dramsko-glazbena radionica, prikazano je što je ona i na koji način se izvodi, a zatim je stvorena i zabilježena jedna radionica takvoga tipa pod nazivom „Zdravi zubi“. Kroz cjelokupan rad napominje se uloga odgojitelja u realizaciji spomenutih aktivnosti te njegov značaj u poticanju djeteta na napredak i usvajanje novih spoznaja. Kroz razne dramsko-glazbene radionice mogu se obrađivati raznovrsne teme. Tako se na kraju rada nalazi i popis tema dramsko-glazbenih radionica koji navodi još neke primjere i ideje na temelju kojih se mogu osmisliti radionice. Rad će na koncu pokušati donijeti sud jesu li glazbeno-dramske radionice poželjne za provođenje među djecom predškolske dobi te imaju li utjecaja na njihov razvoj.

Ključne riječi: odgoj, dijete, drama, glazba, radionica, dramsko-glazbena radionica

SUMMARY

This paper examines the importance and impact of drama and music education on preschool children. Also, the way of approaching a given topic through the workshops is studied, and what is needed to keep the workshop quality, child-friendly and functional is described. Attempts were made to fit all three segments, namely drama education, music education, and the workshop into one activity, that is, to create a drama-music workshop. First, a drama-music workshop was theoretically described, it was shown what it was and how it was performed, and then a workshop of this type called "Healthy Teeth" was created and described. Throughout the work, the role of the educator in the realization of the mentioned activities is mentioned, as well as his importance in encouraging the child to progress and acquire new knowledge. Various topics can be addressed through various drama-music workshops. Thus, at the end of the paper, there is a table of drama and music workshops, which lists some other examples and ideas on the basis of which workshops can be designed. Finally, the paper tries to judge whether music-drama workshops are desirable for conducting among preschool children and if they have any impact on their development.

Key words: education, child, drama, music, workshop, drama-music workshop

1. UVOD

U ovome radu detaljno će se pokušati prikazati što je i kako funkcionira glazbeno-dramska radionica za djecu predškolske dobi. Također, pokušat će se dati odgovor na pitanje je li takva vrsta radionice poželjna za provođenje među predškolskom djecom te ima li utjecaja na njihov razvoj. Na samome početku rad će pokušati detaljnije objasniti što je glazbeni, a što dramski odgoj te prikazati koliki je utjecaj svakog pojedinog odgoja na razvoj djeteta, posebno u ranoj i predškolskoj dobi. Nakon toga prikazat će se što je radionica te koje je korake važno odraditi da bi bila sistematizirana, korisna i djeci zanimljiva. Bit će opisano kako kvalitetno isplanirati radionicu, kako ju odraditi, kako se ophoditi s temama i materijalima te kako se na samome kraju radionice osvrnuti i kritički sagledati obrađeno.

Obrađena tri poglavlja – glazbeni odgoj, dramski odgoj i radionicu u sljedećim će se poglavljima pokušati sagledati kao cjelina u kojoj se isprepliću sve tri navedene stavke. Metodom studije slučaja proučavat će se mogućnosti spajanja dramskog i glazbenog odgoja u formu radionice. Proučavanje će biti temeljeno na glazbeno-dramskoj radionici o zdravoj prehrani čiji sadržaji počivaju na lingvometodičkom tekstu, odnosno slikovnici *Niko i prehrana* autorica Aleix Cabrere i Rose Marie Curto.

Nakon teoretskog prikaza dvaju odgoja i radionice te proučavanja na primjeru, rad će prikazati samostalno kreiranu radionicu prema uputama i primjerima navedenim u prethodnim poglavljima. Dakle, sve ono što je obrađeno u teoriji bit će prikazano u praksi kroz glazbeno-dramsku radionicu „*Zdravi zubi*“ čiji su ciljevi razviti djetetovu svijest o važnosti očuvanja zdravih zubi te ih usmjeriti na prihvaćanje odgovornosti za zdravlje i aktivno sudjelovanje u zdravstvenom odgoju. Također, radionica bi trebala djecu potaknuti na stjecanje vještina i navika svakodnevnog pranja zubi. Osim toga, u radu će biti i prikazana tablica koja sadrži predložene teme o kojima se može stvoriti glazbeno-dramska radionica.

Valja napomenuti da će se kroz cijeli rad naglašavati važnost odgojitelja, njegovih znanja, vještina i kompetencija u cjelokupnom osmišljavanju radionice, u realizaciji i po završetku u evaluaciji.

Na samome kraju rada bit će zaključak koji će se kratko osvrnuti na svako obrađeno poglavlje te dati odgovor na pitanje je li poželjno djeci predškolske dobi pristupati s glazbeno-dramskim radionicama te imaju li one utjecaja na razvoj djeteta.

2. DRAMSKA IGRA I DRAMSKI ODGOJ

2.1. Kreativnost i dramska igra

Kreativnost predstavlja razvoj osobnosti u pozitivnoj društvenoj sredini. Razvijati dječju kreativnost, obogaćivati, oplemenjivati njihovu osobnost, obveza je i odgojitelja u predškolskim ustanovama. Svakom je odgojitelju neophodno razvojno poticati dječju kreativnost. Poticanju kreativnosti pridonose sljedeći činitelji: pozitivno društveno okruženje, kreativni misaoni proces, kreativni rezultat (proizvod) (Perić-Kraljik, 2009:15).

Lugomer (2000) navodi kako je dramska igra osnovni način provođenja dramskog odgoja te pruža mogućnost slobodnog izražavanja i oslobađanja stvaralačkog potencijala. Ističe kako je u atmosferi opuštenosti moguće osloboditi spontanost i omogućiti djetetu da usvaja nove spoznaje.

Perić-Kraljik (2009) smatra kako dramska igra može pružiti temelj kreativne i životne pismenosti. Dramska igra kroz stvaralački proces igranja uključuje iskustvo različitih problema, ali i njihovo rješavanje. Ističe kako ona djecu može osloboditi pritiska odraslih. Radost otkrivanja kroz pokret, govor, glazbu, proživljavanje i izražavanje djeci će donijeti maštovitost i originalnost u stvaranju.

U kreativnoj dramskoj igri letjet će beskrajne iskrice neodoljive spontanosti, smijeha, a vrlo se brzo događa i konkretno originalno dječje stvaralaštvo, proces stjecanja znanja i iskustava kroz igru. Opravdanim vjerovanjem, uz dramsku igru pruža se svakom djetetu kreativni razvoj. Bitno je krenuti u razvijanje dječje kreativnosti na vrijeme, sigurno nije prerano aktivirati djecu predškolske dobi (Perić-Kraljik, 2009:17).

Smatram da je navedeno iznimno bitno imati na umu prilikom pristupanja djeci, odnosno da si odgojitelj uvijek treba posvješćivati koliko je važno poticati razvoj kreativnosti. Na taj način ne samo da će se raditi na razvoju, nego će se u cijeloj skupini poticati veselje i dobro raspoloženje. Prema navedenom, dramska igra jedan je od izvrsnih načina za poticanje kreativnosti, a što je i kako točno funkcionira bit će opisano u sljedećem podnaslovu.

2.2. Dramska igra

Dramska igra, koja je osnovni način provođenja dramskog odgoja, pruža mogućnost slobodnog izražavanja i oslobađanje stvaralačkih potencijala (Lugomer, 2000-2001:1).

Perić-Kraljik (2009) navodi da je u dramskoj igri najvažnije kreativno igranje djece predškolske dobi, ne inzistira se na rezultatu igre. Smatra da se od svakog odgojitelja očekuje znanje za planiranje likovne igre, glazbene ili matematičke, isto tako odgojitelj mora imati znanje za planiranje dramske igre. Odgojitelji mogu napraviti bitne pomake.

Da bi se kreativnost razvijala odgojitelji moraju djeci osigurati kreativno okruženje, ohrabrivati dijete, ne forsirati kreativnost već dati djetetu mogućnost da se samo dosjeti.

Ista autorica također ističe da dramska igra nema tekstualni zadani predložak i publiku. Navodi da se u dramskoj igri igraju uloge, režira se, smišljaju se nove male drame, doživljavaju se doživljaji i ona je originalna. Autorica navodi kako djeca u igri s odgojiteljem samostalno stvaraju ideje i teme dramske igre putem improvizacije, tekst se ne uči napamet, igra se ne planira, tekst, pokret i zvuk izmišlja se tijekom igre.

Autorica navodi da se često u dramskoj igri djece predškolske dobi rabi pantomima i narativni dramski tekst. Odgojitelj narativnim putem vodi igru, pripovijeda i sudjeluje, a djeca rade dramsku akciju kroz pokret, riječ i zvuk.

Dosjetke za improviziranu dramsku igru za djecu predškolske dobi mogu biti: ritmički kontrasti, kontrasti u emocionalnim stanjima, tematski kontrasti. Oni uvijek obogaćuju igre, primjerice: istina-laž, jači-slabiji, ljubav-mržnja, tuga-radost, sreća-nesreća, svjetlo-tama, život-smrt, dobro-zlo, zdravlje-bolest, kratak-dug, brz-spor, velik-malen, jučer-danas, prije-poslije, sve-ništa, skromnost-hrabrost, tišina-buka (Perić-Kraljik, 2009 prema Čehov, 2004).

2.3. Važnost dramskog odgoja

Dramski je odgoj oblik učenja i poučavanja kroz dramsko iskustvo (Krušić, 2007:13).

Krušić (2007) navodi kako je dramsko iskustvo kada mislimo primjerice na odlazak u kazalište, igranje u kazališnoj predstavi, školovanje budućih dramskih umjetnika, rad školskih i amaterskih dramskih družina i još mnogo toga.

Dramski odgoj ne služi, kako se to obično smatra, samo razvijanju dramske darovitosti i upoznavanju s dramsko-scenskim izrazom. On pomaže djetetu u razvijanju osjećajnosti i osjetilnosti, govornih i drugih izražajnih sposobnosti i komunikacijskih vještina, mašte, kreativnosti, otkrivanju i razvijanju sklonosti, sposobnosti, formiranju stavova, stjecanju i razvijanju društvene svijesti i njezinih sastavnica: (samo)kritičnosti, odgovornosti, snošljivosti, razvijanju humanih moralnih uvjerenja i razumijevanju međuljudskih odnosa te stjecanju sigurnosti i samopouzdanja. Svrha je dramskog odgoja, dakle, odgajanje za život, pripremanje djeteta za susret s realnošću (Lugomer, 2000-2001:1).

Prema navedenome, razvidno je koliko dramski odgoj doprinosi razvoju djeteta te smatram da bi kod odgojitelja trebalo potaknuti svijest o njegovoj važnosti, a samim time i unijeti više dramskih sadržaja u rad s djecom.

Lugomer (2000–2001) navodi kako dramski odgoj nije isto što i dramska umjetnost jer aktivnost nije usmjerena na stvaranje kazališne predstave. Ističe kako se u dramskoj umjetnosti dramski doživljaj svijeta pretvara u umjetnost, a u dramskom odgoju (u dječjoj drami) pretvara u organiziranu igru.

Dramski odgoj nema za svoj isključivi cilj profesionalno bavljenje dramskom umjetnošću ili tek njezino lakše razumijevanje. Dramski odgoj prije svega odgaja za život i namijenjen je svojoj djeci (Krušić, 2007:15).

U dramskoj je igri najvažnije kreativno igranje djece predškolske dobi, ne inzistira se na rezultatu igre (procesna drama). Od svakog se odgojitelja očekuje znanje za planiranje likovne igre, glazbene, tjelesne ili matematičke, isto tako odgojitelj mora imati znanje za planiranje dramske igre (Perić-Kraljik, 2009:41).

Dakle, valja imati na umu da je za kvalitetnu dramsku igru važna kompetentnost odgojitelja što znači da bi svaki odgojitelj trebao raditi na sebi i vlastitom razvijanju kreativnosti i vještina kako bi svojim idejama mogao omogućiti i djeci da se razvijaju kroz kvalitetne sadržaje. Mišljenja sam da je aktivnost puna kreativnih postupaka, odnosno kvalitetno isplanirana aktivnost, isto tako i pomno osmišljena dramska igra, od iznimnog značaja za motivaciju, lakše stjecanje spoznaja te stvaranje pozitivnog ozračja u skupini.

3. DRAMSKE SPOSOBNOSTI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Važno je naglasiti da dijete posjeduje prirodni dramski jezik, instinkt, intuiciju. Ono samo razgovara sa sobom, vodi zvučne dijaloge s predmetima, igračkama, situacijama i pojavama oko sebe (Perić-Kraljik, 2009:17).

Dijete spontano zna stvoriti igru. Prvo simboličko kazalište već je u dječjoj mašti dvogodišnjaka. Mašta je dječji svijet, čarobna sjemenka. Kako bismo mogli stvarati dramske igre za djecu predškolske dobi, trebamo točno znati mogućnosti djece predškolske dobi i njihove psihofizičke sposobnosti (Perić-Kraljik, 2009:17).

Da bi se dječja pozornost zadržala i usmjerila u željenom pravcu, vrlo je važno znati što djeca vole gledati i raditi kako bismo dramske aktivnosti učinili motivirajućima i inspirativnima. Ona podjednako vole sudjelovati u predstavi kao i samo gledati ili slušati predstavu. U dramatisaciji je djeci dopušteno prekoračiti određene granice koje postoje u stvarnom životu te istraživati svoju osobnost (Bojović, 2013:18).

3.1. Što sve djeca predškolske dobi mogu raditi vezano uz dramsku igru

Perić-Kraljik (2009) navodi kako dvogodišnje dijete u igru uključuje zamišljene predmete koji zamjenjuju realne predmete i daje im nazive prema potrebi igre (simbolička igra). Dijete ne preuzima cijelu ulogu već samo sastavnice igre. Simbolička igra će s vremenom postati suradnička igra. Djeca u dobi od druge do treće godine naglašeno oponašaju odrasle, ne vole duge govorne pripreme, odmah traže skakanje, ponavljanje u očekivanom i neočekivanom ritmu. Riječ je o ritmičkim valovima: pokret-stanka-iznenađenje i stanaka-pokret-iznenađenje.

Dijete u dobi od treće do četvrte godine ima već dobro razvijen govor i bogatiji rječnik, vidljivo je zanimanje za jezik i komunikaciju, više voli govoriti nego slušati, emocionalno je nesigurno (cendranje, ljubomora) (Perić-Kraljik, 2009:19).

Autorica Perić-Kraljik (2009) navodi kako su pojmovi vizualni te da dijete naglašeno misli „glasno“. Monolog je vidljiv u razgovoru s najdražom igračkom koja je zamišljena ili stvarna, a u mišljenju je razvijen animizam. Ista autorica ističe kako dijete u dobi od treće godine ima viši stupanj spoznajnog razvoja, sklono je aktivnom rješavanju problema, a i događaju se početci samovrjednovanja. Uočava se kako djeca u dobi od četvrte godine u dramskoj igri s jasnim, konkretnim i jednostavnim ciljem mogu taj cilj i ostvariti.

Bojović (2013) navodi kako djeca u dobi od treće do četvrte godine postavljaju tzv. *zašto pitanja*. Smatra kako odgojitelji trebaju razgovarati s djecom o svemu što ih zanima, kako im trebaju izmišljati priče, učiti ih o uzrocima i posljedicama te u rad s djecom trebaju uvrstiti što više glazbe i kreativnih pokreta.

Djetetu od četvrte do pete godine njegov glavni junak jest svemoguć. Dobro pobjeđuje zlo. U tim godinama dramska igra omogućava aktivan govor. Dijete zna imenovati ulogu, podijeliti zadatke u igri. Govor sad već postaje konkretno sredstvo komunikacije. Pažnja mu je selektivnija, a velik je ispitivač, diskutant (*Kako još? Što bi kad bi?*), vrlo brzo preuzima inicijativu, vjeruje u ono što je njegova mašta stvorila. U dramskoj se igri već događaju napetosti i sukobi (Perić-Kraljik, 2009:20).

Bojović (2013) smatra kako djeca u dobi od četvrte do pete godine bolje kontroliraju tjelesne pokrete, pokazuju vlastite osjećaje dok slušaju priču, vježbaju socijalne vještine i manire, igraju igre s uputama, pjevaju pjesme, plešu i kostimiraju se. Autorica govori kako je bitno da odgojitelji uvode aktivnosti zagrijavanja i grupne igre, upotrebljavaju pjesme vezane uz temu priče i ideje, da s djecom igraju igre koje uključuju brojanje i imenovanje predmeta te kako je jako važno djeci mnogo čitati.

Dijete u dobi između pet i šest godina usmeno dramatizira priču, traži živo i voli izražajno čitanje, voli slušati istu priču po nekoliko puta. Šestogodišnjaci iniciraju komunikaciju, odgovaraju na nju, u stanju su kontrolirati izražavanje emocija. Igra im omogućuje emocionalno rasterećenje.

Bojović (2013) navodi kako djeca u dobi od pet do sedam godina mogu verbalno jasno izraziti osjećaje, vole izmišljati i preuveličavati događaje, pričaju priče, izražavaju vlastito mišljenje, istražuju, vole misterije, rješavaju problemske situacije, postaju neovisna i sama iskušavaju nove aktivnosti, sposobna su slijediti kompleksnije upute, izgrađuju modele te su fizički vrlo aktivna i pokreti su im uravnoteženi.

Autorica također ističe kako je zadatak odgojitelja kreirati i definirati scenarij, potrebno je započeti individualno tumačenje u manjim skupinama, evaluirati temu i konflikte u priči, predložiti različita rješenja problema, uvoditi aktivnosti pantomime, igrati verbalne igre, upoznati djecu s fantazijom, oponašati životinje, ljude i okolinu, koristiti zahtjevnije kreativne pokrete, upotrebljavati lutke na nov način, improvizirati priče, a osobito bajke, ohrabrivati djecu da kreiraju priče prema slikovnicama, odgojitelji trebaju glumiti, pričati priče koje počinju sa „što ako“, integrirati mimiku, pokret, gestikulaciju i ples.

4. DRAMSKE METODE I TEHNIKE

Dramske aktivnosti koje za cilj imaju procesno orijentirano iskustvo svojih aktera predstavljaju srž drame u odgojnom procesu, a provest ćemo ih pomoću dramskih metoda i kazališnih tehnika. Dramske aktivnosti u odgojnom procesu bitno se razlikuju od satova glume kojima je glavni cilj priprema za nastup (Bojović, 2013 prema Way, 1998).

Točnije, drama u odgojnom procesu je improvizacija, a ne ekshibicija. Ona je proces koji ima formu drame u kojoj odgojiteljice potiču sudionike (djecu) na razmišljanje i prezentiranje iskustvom stečenog znanja (Bojović, 2013 prema Brain, 1958).

Kreativan proces je dinamičan. Odgojiteljica vodi djecu u istraživački svijet u kojemu se istražuje i komunicira idejama, konceptima i osjećajima. Dramska se metoda najbolje povezuje i ima najbolji učinak kod djece u dobi između četiri i devet godina, točnije usmjerena je na razvojnu dob kada dramsko iskustvo može koristiti akterima (djeci) samo ako nisu pod pritiskom javnih nastupa. Važna je kreacija, a ne nastup. Djeca nisu glumci u profesionalnom kazalištu. Drugim riječima kreativna drama nije obuka i priprema djece za javni nastup (Bojović, 2013:14).

Bojović (2013) smatra kako kreativna drama pridaje podjednaku važnost verbalnoj i neverbalnoj improvizaciji, priča priču, istražuje, opipava, činjenice pretvara u bajku te prikazuje djeci realnost na maštovit način.

Kreativna drama obično se izvodi u obliku dramskih radionica, a uključuje: dramske igre priče, igre uloga, improvizacije, pantomimu, narativnu pantomimu, kreativne pokrete, dramatizacije, zamišljena putovanja, vođenu fantaziju, glazbu i ples. U kreativnoj se drami rabe raznovrsne priče i događaji kojima se potiču dječja mašta i originalno mišljenje (Bojović, 2013:14).

Svako je dijete rođeno s kreativnim potencijalom, ali ako ne budemo njegovali i poticali dječju kreativnost, postoji opasnost da taj potencijal zakržlja ili nestane (Bojović, 2013 prema MacRae Campbell i sur., 2003).

Ovdje se ponovo može vidjeti koliko je važna uloga odgojitelja i koliko je važno da radi i potiče razvoj svakog pojedinog djeteta. Odgojiteljeva je zadaća raditi s djetetom kako bi taj potencijal koji postoji u djetetu bio pravilno usmjeren i iskorišten, jer kako navodi autorica,

izostanak njegovanja i poticanja, može itekako naškoditi, odnosno onesposobiti dijete za ono za što je imalo dobre predispozicije.

Ako je prvi preduvjet za dobru dramu red, onda je kako biti dobra publika jedna od prvih stvari koju djeca moraju naučiti u drami. Podjela na publiku i izvođače je privremena; svatko provodi nešto od svog vremena kao gledatelj i kao izvođač, a publika se potiče da inteligentno gleda i sluša (Scher i Verrall, 2005:25).

Kada dijete zbog straha ili srama želi samo promatrati radionicu, a ne i sudjelovati, odgojiteljica treba poštovati njegovu odluku. Isto vrijedi i ako su djeca jako motivirana za rad, odgojiteljica može postati samo član skupine, a djeci može prepustiti ulogu vođe.

Svaka odgojiteljica može usvojiti kreativnu dramu kao dio svojega rada, kao jednu od metoda kojima se koristi. To je umjetnička forma koja podrazumjeva kooperativnost i odnose međusobne suradnje dijete-dijete i odgojiteljica-dijete. Ona nam prije svega daje smjernice kako dijete naučiti da izgradi pozitivno mišljenje o sebi, da vjeruje u svoje potencijale (Bojović, 2013:14-15).

Uočljivo je da je pri izvođenju aktivnosti važno zapažanje odgojitelja te osluškivanje djetetovih potreba. Svako je dijete pojedinac čije je potrebe i želje važno uočavati, a zatim i prihvaćati te im pomoći da se usmjere prema onomu u čemu se najviše pronalaze. Takav pristup zasigurno motivira dijete na rad te kasnije donosi pozitivne rezultate i kvalitetnu međusobnu suradnju.

4.1. Drama u odgojnom procesu je uspješan edukativni alat

Djeca uče oponašajući odrasle. Svoju osobnu povijest i kolektivni identitet grade na osnovi obiteljskih priča i albuma. Djeca integriraju informacije s podacima iz ostalih izvora u svom okruženju, formirajući svoj identitet kroz aktivnosti slične dramskim igrama. Tako djeca predškolske dobi vole „glumatati“, bilo da se igraju kod kuće bilo da dramatiziraju omiljenu bajku. Ona se lako „transformiraju“ kako bi učila o sebi i svijetu koji ih okružuje. Dramske igre su dječji način za istraživanje ljudskog iskustva (Bojović, 2013:15).

Drama je moćno oružje koje trenutno aktivira dječju pažnju. Kazalište i drugi oblici vizualne umjetnosti na različite načine predstavljaju prvu dječju poveznicu s govorom. Rime, ritam, boje, pokret i zvuk važni su za način na koji djeca uče (Bojović, 2013:15).

Bojović (2013) smatra da je fokus predškolskog teatra kreativna drama i da svako dijete ima jedinstvenu osobnost. Autorica također navodi da će, ako djeci uvjerljivo prezentiramo sadržaj koji trebaju naučiti i ako ih aktivno uključimo u sam proces, njihov mozak pohraniti više informacija, a učinak će biti bolji i trajniji.

Primjena dramskih tehnika u poučavanju djece daje bolje rezultate u mlađoj predškolskoj dobi. Predškolska djeca su otvorena za tehnike koje se koriste u dramskim igrama, a razlog tome je prirodna sklonost djece prema učenju kroz igru. Djeca su gotovo uvijek voljna iskreno glumiti.

Općenito govoreći, važno je da kreativna drama bude živahna i prirodna, dok priče trebaju biti lijepo ispriповijedane i odglumljene, sadržaji bliski djeci, a karakteri, odnosno likovi trebaju biti zanimljivi i uvjerljivi. Pred djecu treba postaviti izazov koji će ih potaknuti na razmišljanje, a zatim ih treba ohrabrivati da sudjeluju. Konflikti i traganje za rješenjem jako su poželjni (Bojović, 2013:16).

Bojović (2013) navodi da je glavni cilj edukacija kroz zabavu. Izazov za odgojiteljicu postupno je uvođenje ciljeva i pravila tijekom rada, a da pritom ne ometa dječji kreativan proces i da sebe ne nametne kao apsolutnog vođu. Smatra kako bi odgojiteljica trebala biti nevidljivi vodič ili glumica. Za postizanje toga cilja bitno je odabrati aktivnosti koje prate dječje iskustvo i interese koje su istraživačke i zanimljive. Na taj će način djeca izgraditi povjerenje u vlastite sposobnosti te će na kreativan i konstruktivan način učiti kako istraživati svoj unutarnji svijet i onaj koji ih okružuje.

Drama se u ovoj dobi povezuje s već postojećim aktivnostima koje su dio dječjeg razvoja poput ritmičkih i glazbenih igara, imitatorskih igara i igra uloga te pokretnih igara. Predmet u bilo kojem radu treba se nadovezati na te elemente (Bojović, 2013:16).

Jedinstvenost kreativne drame je što ne postoje pogrešni odgovori djece. U igri pretvaranja životinje mogu govoriti, djeca mogu putovati kamo god požele, pa i u svemir ili džunglu, nebo može biti zeleno, stabla mogu hodati. Unosimo čaroliju u svoj vrtić (Bojović, 2013:16).

Kreativna drama kao dio predškolskog programa je razvojni alat koji ima moć pomoći djeci u razvijanju pažnje i ljubavi prema učenju što će im pomoći u kasnijem razdoblju. Ona je alat za praktično, aktivno i sadržajno učenje u zanimljivoj i poticajnoj formi. Drama je praksa za život (Bojović, 2013 prema Kase-Polisini, 1986).

4.2. Primjena dramskih metoda i tehnika

Lekić i suradnici (2007) navode da se uvođenjem dramskih metoda i igara djeca oslobađaju straha od pogreške koji inače uzrokuje njihovu zatvorenost i pasivnost. Zaključuju kako se kroz igru djeca oslobađaju toga straha, otvaraju se, slobodno izražavaju, stječu samopouzdanje i uspostavljaju bolju komunikaciju.

Bojović (2013) navodi kako primjena dramske metode podrazumijeva sljedeće: djeca zajedno glume životne situacije jer drama zahtijeva kooperativnost, primjenjuju već stečeno osobno iskustvo na novonastale situacije, a takvo iskustvo pomaže u učenju novoga. Djeca se osposobljavaju za to da budu akteri dvaju svjetova. Drama podrazumijeva fikciju i fantaziju, ali djecu uči da budu svjesna stvarnosti. Djeca se usklađuju u zajedničkom radu bez obzira koliko se njihova mišljenja razlikuju, oslobađaju se straha od istraživanja vlastitih osjećaja, razmišljanja, ideja i aktivnosti.

Dramske tehnike mogu se definirati kao obrasci sudjelovanja sudionika u nekom trenutku razvoja procesne drame koji određuju sve (ili gotovo sve) aspekte sudjelovanja. Svaki od tih obrazaca, svaka dramska tehnika odgovara na svoj način na ranije postavljena pitanja o organizaciji sudjelovanja i određena je načinom na koji ta pitanja rješava (Gruić, 2002:41).

Gruić (2002) navodi osnovnu podjelu dramskih tehnika: dramske tehnike u kojima se radnja poigrava i dramske tehnike u kojima sudionici ostaju na rubu dramskog svijeta. Smatra da prva podjela znači to da sudionici ulaze u uloge, a dramski svijet „oživljava“, a druga podjela da ne poduzimaju uloge niti one izravno ulaze u zamišljeni svijet, ali sudjeluju u nekoj aktivnosti izravno vezanoj za događanje u dramskom svijetu.

Bojović (2013) smatra kako primjena početnih dramskih tehnika i metoda podrazumijeva sljedeće: skladne aktivnosti (igre u kojima odgojiteljica osigurava poticaj, a svako dijete igra istu ulogu istovremeno, ali ipak neovisno o ostaloj djeci), igre u parovima (predstavljaju osnovu za dramski uzorak u kojemu dvoje djece rade zajedno dogovarajući se kako će određena situacija biti postavljena), grupne igre (slične igrama u parovima), igra zagrijavanja (pomaže djeci da se fokusiraju i izraze) te igre odgojiteljica-glumica (odgojiteljica glumi određeni lik kako bi ohrabrila djecu da participiraju u aktivnostima ili da prepoznaju problem koji treba zajedno riješiti).

5. UTJECAJ DRAME NA RAZVOJ PREDŠKOLSKOG DJETETA

5.1. Emocionalna inteligencija

Emocionalna inteligencija sastoji se od sposobnosti samozaštite, sposobnosti, samomotiviranja, samosvijesti, samodiscipline, predanosti i empatije. Emocionalna je inteligencija bitna za stvaranje ljudskih odnosa. Ona nije genetski određena, razvijamo ju cijeloga života odrastanjem, a starenjem se poboljšava (Perić-Kraljik, 2009:22).

Dramskom igrom razvijamo i dječju emocionalnu inteligenciju, a smatra se da je to i životno najvažnija inteligencija. Razvijamo zdrav odnos prema sebi i prema drugima. Dramska igra omogućuje djeci izražavati i istraživati svoje osjećaje (što osjeća, kako se osjeća u odnosu na sebe i na druge). Igra će omogućiti emocionalno rasterećenje, dijete će njome rješavati i „izbacivati“ svoja negativna unutrašnja stanja (Perić-Kraljik, 2009:23).

Perić-Kraljik (2009) navodi da su u predškolskoj dobi uočljive emocije tuge, radosti, užitka, ljutnje, straha, stida, zavisti i ljubavi. Smatra kako odgojitelji trebaju potaknuti dijete na izbacivanje negativnih emocija i doživljavanje ugodnih te je jako važno odgajati emocionalno zdravo dijete. Ista autorica navodi kako će emocionalna inteligencija dati djetetu osjećaj uspješnosti i zadovoljstva, a zadovoljno dijete će lakše surađivati u odgojnoj skupini. Ističe kako će dijete bolje komunicirati s vršnjacima, steći samopouzdanje, jednostavnije se suočiti s osobnim emocionalnim teškoćama, uspješno rješavati sukobe i zaštititi se od vršnjačkog zlostavljanja. Takva djeca prepoznaju svoje i tuđe emocije, želje i potrebe, emocije znaju izraziti na konstruktivan način, znaju se emocionalno odmaknuti od događaja koji ruši njihov unutrašnji mir, cijene tuđu i svoju osobnost, njeguju nenasilnost i nesebičnost.

Razvidno je da je iznimno bitan stav odgojitelja te njegov pristup djetetu i cjelokupnoj skupini. Zaključujem da je važno stvoriti kvalitetan odnos s djetetom te atmosferu u skupini koja će biti pogodna za djetetovo nesmetano iznošenje ili suočavanje s emocijama. Dramski odgoj izvrstan je, može se reći „alat“, koji uvelike može pomoći odgojitelju, djetetu i skupini da bi ostvarili zdrav odnos i potaknuli nesmetano i zdravo razvijanje emocionalne inteligencije.

5.2. Dječje emocije ne treba potiskivati

Perić-Kraljik (2009) govori kako trebamo dopustiti djeci da budu tužna jer će se kroz tugu osjećati zdravima. Ultimatum odraslih djeci su tipa „daj nemoj plakati“, ali stalno potiskivanje tuge može prerasti u kroničnu depresiju. Ističe kako trebamo dopustiti djeci da plaču kada im je teško, osvijestiti tu činjenicu u dramskoj igri i objasniti im da poslije tuge dolazi osjećaj radosti.

Ista autorica također navodi kako je dječja radost najiskrenija, a djeca je neprestano iskazuju vrišteći, lupajući, trčeći. Nakon fizičke radosti slijedi mir i još više unutarnje radosti. Kako sebi omogućujemo radosti, tako trebamo i djeci dati mogućnost glasnog i snažnog radovanja.

Ljutnja je prirodna emocija. Djeci treba dati mogućnost izražavanja osjećaja ljutnje. Tako izgrađujemo zdrav stav prema toj emociji. Valja izbjegavati posramljivanje djece kad su ljuta te opraštati djeci dječju ljutnju da ne bi bila prisiljena potiskivati ju. Ljutnja koja se stalno potiskuje i uštkava guši djecu. Tada ljutnja prerasta u bijes, patološku mržnju, nasilnost. Na ljutnju valja ne reagirati ljutnjom jer djeca uče od odraslih (Perić-Kraljik, 2009:25).

Perić-Kraljik (2009) smatra kako zavist ne mora uvijek biti praćena zločestom namjerom te da dijete iz nje treba izvući korist. Ona može biti pokretač energije za neki novi dječji cilj. Treba dati djeci pravo na emociju jer se njeno potiskivanje pretvara u ljubomoru.

Ista autorica ističe kako su u djece prisutna dva straha, a to su strah od pada i strah od buke te da su svi ostali strahovi nametnuti i naučeni. Ističe kako se potiskivanje straha pretvara u paniku i fobiju, a pokazivanje brige i ljubavi ublažava strahove. Zaključuje kako djecu nikada ne treba plašiti.

Djeca trebaju našu ljubav. Ne treba djecu voljeti samo kada su jako poslušna, jako pristojna i kada nama vremenski to odgovara. Potrebno je djeci mogućnost izražavanja emocije. Tu emocionalnu jezgru uvijek vješto i živo može pratiti osjećaj duhovitosti (Perić-Kraljik, 2009:27).

Autorica zaključuje kako je u dramskoj igri bitno djeci dopustiti izražavanje svih zdravih emocija. Dopušteno je smijati se, plakati, cičati, mirisati, dirati i voljeti. Navodi kako se u dramskoj igri i razvija emocionalna inteligencija.

5.3. Ostale sposobnosti koje razvijamo putem dramske igre

Bojović (2013) smatra kako preuzimanje rizika pred drugom djecom pomaže djetetu u razvoju samopouzdanja. Kroz dramske igre i vizualnu umjetnost razvija se kreativno mišljenje, preuzimanje karaktera različitih likova, stavljanje u nove, nepoznate situacije, nove vremenske periode. Također, one potiču razvoj suosjećanja i tolerancije prema tuđim osjećajima i stavovima.

Kreativna drama potiče i kombinira kreativne potencijale sve djece koja u njoj sudjeluju. Ovaj kooperativni proces uključuje raspravu, komunikacijske vještine, dogovore i timski rad. Djeca će u kreativnoj drami naučiti surađivati, slušati i prihvaćati doprinose i stavove drugih. Drama je iznimno važan alat za pripremu djece za timski rad u budućnosti (Bojović, 2013:21).

Ista autorica ističe kako dramske igre, vježbe i nastupi pred drugom djecom ili publikom održavaju koncentraciju, a u središtu svake drame je međusobna komunikacija koja omogućuje djeci da razumiju druge na nov način. Smatra kako će djeca koja su sudjelovala u kreativnoj drami u budućnosti imati manje problema u govorenju pred drugima, bit će uvjerljivija te imati pozitivno mišljenje o sebi.

Vrlo je bitno u dramskoj igri izražavati humor jer on pozitivno utječe na razvoj djeteta. Duhovitost jest terapija za strah, ljutnju, zavist (Perić-Kraljik, 2009:27).

Bojović (2013) navodi kako je dramskim igrama cilj relaksacija jer je u vrtićima prevelik broj djece što povećava napetost. Govori kako određene dramske igre i pokreti poboljšavaju samokontrolu djeteta. Smatra kako pokreti u drami usavršavaju koordinaciju, fleksibilnost i ravnotežu pokreta, poboljšavaju razvoj pamćenja, a putem priča se razvija socijalna svijest. Zaključuje kako odgojiteljice imaju kompleksan zadatak, a to je odgojiti djecu koja će voljeti knjigu, pisanu riječ, glazbu i kazalište. Navedeni zaključak smatram ispravnim te dijelim mišljenje da je pred odgojiteljima iznimno težak zadatak koji iziskuje mnogo truda, rada, kompetentnosti, mašte i kreativnosti, ali upravo alati poput ovoga o kojemu se govori u ovome poglavlju – dramskom odgoju, od velike su pomoći za realizaciju i kvalitetno izvršavanje navedenih zadataka.

6. POTICAJI KOJI UNAPREĐUJU KREATIVNU DRAMU

6.1. Glazba i ples

Izbor glazbene literature treba biti vrlo kvalitetan te predstavljati trajne vrijednosti. Pritom se misli na klasična djela u kojima se postupno povećavaju volumen i tempo, zanimljiv glazbeni obrazac koji se ponavlja i ima ugodan ritam, djela koja imaju širok raspon emocija, dječja glazba, tradicionalna glazba puna repetitivnih tema, elektronska glazba, pop-glazba, glazbeni zvučni efekti (Bojović, 2013:30).

Bojović (2013) navodi da kada djeci čitamo priču, izaberemo neko djelo klasične glazbe koje odgovara emocijama i radnji koja se odvija u samoj priči te da prije čitanja malo vježbamo da bismo postigli vremensku usklađenost.

Kreativni ples u ranom djetinjstvu i obrazovanju podudara se s osnovnim fazama fizičkoga razvoja u periodu od druge do sedme godine života. Plesne aktivnosti mogu poslužiti za povećanje pozitivnog utjecaja na razvoj i rad u svim drugim područjima učenja (Bojović, 2013:30).

6.2. Priče

Bajke, narodne priče, basne, mitološke priče i fantastične priče neodvojiv su dio kreativne drame. Od njih sve počinje, no priča je ipak samo početak, osnovni poticaj. Struktura svake kreativne drame u svom sadašnjem dijelu – glavnoj aktivnosti, uvijek ima određenu priču ili pjesmu na koju se onda nadograđuju ideje i ciljevi (Bojović 2013:30).

Bojović (2013) navodi da pri izboru priče trebamo tragati za jednostavnom radnjom, dinamičnim likovima i jasnom porukom. Smatra da bi idealno bilo da se priča ispriča, a ne pročita jer je to posebno iskustvo za djecu i na taj način odgojteljica izgleda prirodnije. Ista autorica ističe da djeca vole priče s humorističnim likovima i situacijama. Kada se radi o djeci poznatim pričama, mogu ih iskoristiti kako bi kreirali nove ideje. Tvrdi da je potrebno djecu ohrabrivati da izmišljaju vlastite priče.

Glumeći, dramatičirajući bajke, djeca na prirodan i lak način uče kako da se uhvate u koštac sa životnim izazovima, da razviju svoje sposobnosti i izraze vlastite osjećaje. To je dobar način da se formira osobni autentični identitet (Bojović 2013:31).

6.3. Poezija

Pjesme pružaju jedinstvene mogućnosti za rad u kreativnoj drami jer mogu biti dramatisirane odmah ili neposredno nakon načinjenog plana. One su često napisane u prvom licu. Djeci je lako poistovjetiti se s radnjom i emocijama u pjesmi (Bojović, 2013:31).

Bojović (2013) navodi da kod odabira poezije odgojitelji trebaju tragati za različitim stilovima, ali uvijek treba pripaziti da jezik pjesme treba biti izravan da bi ga djeca mogla razumjeti. Autorica ističe da djeca obožavaju humoristične pjesme, vole apsurd, pjesme s dobrim glavnim likovima i pjesme s fizičkim potencijalom.

Kroz navedena tri podnaslova se može uočiti koliko je prilikom kreiranja aktivnosti važno iznova i iznova osmišljavati nove ideje i različite vrste aktivnosti. Različitost stilova i pristupa potiče interes kod djece, ali ih i uči prilagođavanju i snalaženju u novonastalim situacijama. Također, djeca postaju otvorenija prema novome i drugačijem te usvajaju način da se do novih spoznaja može doći na više različitih načina. Samim time, djeca i sama postaju kreativna i stječu vještine da vlastitim situacijama pristupaju iz više različitih perspektiva. Glazba, ples, priče i poezija neiscrpan su izvor „alata“ pomoću kojih se upravo navedeno može potaknuti i ostvariti.

7. POTICANJE GLAZBENE SVIJESTI U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU

Razvojno-humanistička koncepcija ranog i predškolskog odgoja koju zagovara Programsko usmjerenje ističe važan stav koji glasi: „Važno je da dijete u dječjim vrtićima i drugim oblicima izvanobiteljskog života ima mogućnost za uspješno uspostavljanje i proširivanje emocionalnih i socijalnih veza, kvalitetnih odnosa s odraslima i djecom u neposrednoj poticajnoj okolini. U takvoj interakciji dijete može razvijati različite vrste djelatnosti kao što su: umjetničke – promatranje, slušanje, interpretacija umjetničkih tvorevina za djecu, slikovnica, likovnih, književnih, glazbenih, scenskih, filmskih i drugih djela, raznovrsnog izražavanja i stvaranja djeteta – pjevanje, sviranje, crtanje, slikanje, modeliranje, građenje i konstruiranje, govorno, scensko izražavanje, izražavanje cjelokupnom motorikom, plesanjem i dr.“ (Marić i Goran, 2013:19).

Marić i Goran (2013) navode kako se u suvremenom pristupu ranom i predškolskom odgoju kao poticaji rane glazbene osjetljivosti mogu izdvojiti tri međusobno povezana područja, a to su: pjevanje, sviranje i slušanje glazbe. Ističu da se ta područja mogu lako uključiti u integrirani kurikulum ranog i predškolskog odgoja. Bitno je da odgojitelj potiče djecu kako bi stupila u interakciju s ljudima i okruženjem.

Svi susreti djeteta s glazbom ostvaruju se putem igre. Unutarnja aktivnost doživljava glazbe, istodobno intelektualna i emocionalna, manifestira se i vidljivim putem: pjevanjem, sintezom glazbe i kretanja, slušanjem glazbenih djela te sviranjem. To su ujedno i temeljna područja poticanja rane glazbene osjetljivosti djece (Marić i Goran, 2013:20).

Može se primijetiti da je, dakle, iznimno važno kod djece već od najranije dobi poticati glazbenu svijest koja bi se s vremenom trebala razvijati i proširivati. Zadaća je odgojitelja omogućiti djetetu takvu vrstu razvijanja kroz razne aktivnosti. Pjevanje, slušanje glazbe i sviranje osnovne su aktivnosti kojima se kod djeteta potiče glazbena svijest, razvija sluh te stvara ljubav prema glazbi i muziciranju. Navedene aktivnosti bit će detaljnije opisane u sljedeća tri podnaslova.

7.1. Pjevanje

Autorice Marić i Goran (2013) smatraju da se pjevanje kao specifično područje poticanja rane glazbene osjetljivosti djece temelji na shvaćanju prema kojem je pjevanje najčešći oblik početnoga dječjeg muziciranja u ranoj i predškolskoj dobi. Autorice također tvrde da pjevanje u najranijoj dobi kreće od spontanog ponavljanja vokala ili kratkih slogova na neodređenim visinama, preko vlastitih motiva do kratkih melodija u obliku njegove svakodnevne kreativne igre.

Iste autorice navode kako djeca i pjevanje pjesme doživljavaju kao igru, a ponavljanjem ju djeca usvajaju spontano u igri ili motivacijom odgojitelja. Ističu da odgojitelji moraju voditi brigu o mogućnostima djece rane i predškolske dobi, odnosno glazbeno-umjetničkim i metodičkim zahtjevima.

Tematika dječjih pjesama je različita, a djeci su najpristupačnije pjesme koje govore o njihovu neposrednom okruženju (Marić i Goran, 2013:21).

Nježna i osjećajna pjesma stvara smirenu i toplu okolinu u kojoj djeca obitavaju, a vedra i živahna pjesma budi kod djece radost i optimizam. Svojom ljepotom i skladnom melodijom te živim i bujnim ritmom pjesma razvija dječje estetske osjećaje, a probranim izborom razvija se dječji glazbeni ukus. Sve to potiče djecu da pjesmu s većom radoznalošću i poletom uključuju u različite aktivnosti oplemenjujući svoj životni ambijent (Marić i Goran, 2013 prema Riman, 2008).

7.2. Slušanje glazbe

Marić i Goran (2013) tvrde kako glazbeno djelo može biti duže vremena prisutno sasvim nenametljivo u djetetovu okruženju dok ga ne zavoli i prepozna. Smatra kako prvi susret s glazbenim djelom može biti i emotivno naglašen, dobro pripremljen aplikacijom, poticajnim pokretom ili djeci bliskim sadržajem.

Snažnim doživljajem pobuđuje se interes djeteta i želja da istu glazbu ponovo čuje, uživa u njoj i bolje je upozna. Ponavljanje slušanja glazbenog djela uvijek je iznova zanimljivo ako se provodi kroz igru, pokretom ili plesom, likovnim izražavanjem, kroz priče, scensku igru ili lutkama (Marić i Goran, 2013:21).

Autorice Marić i Goran (2013) ističu kako se poticanje razvoja rane glazbene osjetljivosti i senzibilitet sluha može ostvariti putem različitih kreativnih igara poput igara

oslušivanja, otkrivanja, prepoznavanja i stvaranja novih zvukova, izradom jednostavnih udaraljki, šuškalica, zvečki i tako dalje.

7.3. Sviranje

Sviranje baš kao i slušanje te pjevanje ima veliko značenje u poticanju rane glazbene svijesti, ali i psihomotorike.

Upotreba malih instrumenata, udaraljki iz kompleta Orffova instrumentarija ili onih vlastite izrade pruža velike mogućnosti za poticanje doživljaja i realizacije metra i ritma kao i „vlastite udaraljke“, tj. dječje ruke i noge (Marić i Goran, 2013:21).

Autorice Marić i Goran (2013) smatraju kako se u rad može uključiti svako dijete, neovisno o razini njegove muzikalnosti. Ističu kako instrumenti na kojima djeca mogu svirati mogu biti ritamski (trokutić, činele) i melodijski (ksilofon, metalofon).

U skupinu projektnih aktivnosti glazbeno-umjetničkog karaktera ubrajaju se sljedeće aktivnosti: usvajanje pjesme po sluhu, igre uz pjevanje, igre uz instrumentalnu pratnju, igre za razvoj sluha, igre za zapažanje osobina tona, igre za razvoj osjećanja ritma, igre za razlikovanje jačine tonova, rad s malim instrumentima, istraživanje različitih zvukova, slušanje pristupačnih glazbenih djela, glazbene zagonetke, izmišljanje glazbe za priču („ozvučena slikovnica“ i „ozvučena priča“ i dr.), male plesne strukture, male glazbene dramatizacije, stvaralačke glazbene improvizacije itd.

Djetetu je potrebno od najranijih dana približavati jednostavne glazbene igre, pjevati mu pjesme i omogućavati često doživljavanje lijepe i ugodne glazbe. Bogato glazbeno okruženje i često aktiviranje djeteta glazbenim sadržajima intenzivirat će razvoj njegovih prirodnih glazbenih sposobnosti i njegovu osjetljivost prema doživljaju glazbe u životu (Marić i Goran, 2013:21).

8. GLAZBA U DJEČJEM VRTIĆU

Umjetnička područja uvelike stvaraju posebno ozračje u predškolskoj ustanovi. Kroz umjetnička područja razvija se kreativno mišljenje. Kreativno mišljenje podrazumijeva fleksibilnost mišljenja, inventivnost, sklonost k istraživanju, sposobnost da se postavljeni problem riješi na nov, originalan način, a bit ovakvog mišljenja jest istraživački pristup (Miočić, 2012:74).

Umjetnosti su moćno sredstvo pri odgoju i obrazovanju djece. Ta moć izvire iz estetskih kvaliteta umjetnosti. Glazbenom umjetnošću afirmiramo kritičko i estetsko promišljanje, potičemo stvaralački proces čime utječemo na spoznajno-vrijednosni aspekt individue, odnosno na mogućnost njihove osobne nadogradnje i kulturnog prosperiteta te promičemo kulturu življenja i vrijednost cjeloživotnog učenja i stvaranja (Miočić, 2012:74).

Miočić (2012) navodi kako je doživljaj koji je obogaćen glazbom neprocjenjiv jer se doživljava "lijepo" a time se ostvaruje "lijepo" kulturno ozračje u dječjem vrtiću. Ističe da takav odgoj koji se temelji na glazbi, slovenska glazbena pedagoginja Olga Denac naziva estetskim odgojem.

Razvoj glazbenih sposobnosti prati zakonitost psihofizičkog razvoja djeteta. Miočić prema Čudini govori o devet faza razvoja glazbenih sposobnosti:

1. faza slušanja (0 – 6 mjeseci)
2. faza motoričke reakcije na glazbu (6 – 9 mjeseci)
3. faza prve glazbene reakcije (9 – 18 mjeseci)
4. faza prave glazbene reakcije (18 mjeseci – 3 godine)
5. faza imaginativne pjesme (3 – 4 godine)
6. faza razvoja ritma (5 – 6 godina)
7. faza stabilizacije glazbenih sposobnosti (6 – 9 godina)
8. faza estetskog procjenjivanja (11 godina)
9. glazbena zrelost (17 godina)

Miočić (2012) smatra kako su za razvoj glazbenih sposobnosti presudni genetski činitelji i vlastite aktivnosti svakog pojedinca, ali i godine najranijeg djetinjstva te poticajna socijalna sredina. Ista autorica navodi kako socijalni čimbenici imaju vrlo snažan utjecaj na izgradnju glazbeno kritičkih načela pojedinca te njegovim bavljenjem glazbom. Ističe kako se misli o povoljnoj ili nepovoljnoj glazbenoj stimulaciji u obitelji i u odgojno-obrazovnim institucijama.

Mlađa djeca poprilično su fleksibilna i otvorena za recepciju glazbe te posjeduju iznimne sposobnosti reagiranja na širok raspon kvalitete zvuka (Miočić, 2012:75-76).

Slovenska glazbena pedagoginja Mira Voglar razvrstava glazbena područja na pjevanje, slušanje glazbe, sviranje na dječjim instrumentima i izvođenje glazbenih didaktičkih igara (Miočić, 2012 prema Voglar, 1989).

Hrvatska glazbena pedagoginja Višnja Manasteriotti glazbeni odgoj povezuje s razvojem senzornih sposobnosti, prvenstveno slušnih sposobnosti. Promatra ih u procesu glazbenih aktivnosti djeteta koje dijeli na šest elementarnih sposobnosti slušanja glazbenih tonova: sposobnost zapažanja razlike u visini tona, u jakosti tonova, zapažanja razlika u ritmu glazbe, u trajanju tonova i sposobnost zapamćivanja raznih tonova i njihovih boja tonova (Miočić, 2012 prema Manasteriotti, 1982).

Imajući u vidu spoznaje o razvoju djetetovih glazbenih sposobnosti, potrebno je osmisliti glazbene aktivnosti koje će se realizirati kroz igru kako bi se što uspješnije ostvario cilj glazbenog odgoja, a to je estetski odgoj – ističe i hrvatska glazbena pedagoginja Snježana Dobrota. Glazbenim odgojem razvijamo sposobnosti djece koje možemo podijeliti na senzorne ili perceptivne, izražajne, kreativne, manualne, intelektualne i ostale sposobnosti. U glazbene aktivnosti Dobrota svrstava pjevanje, glazbene igre, pokret uz pjevanje i uz glazbene igre, brojalice te slušanje glazbe. Na razvoj dječjih glazbenih sposobnosti utječu činitelji iz okruženja, pa naglašava važnost da dijete odrasta u glazbenom poticajnom ozračju (Miočić, 2012 prema Dobrota, 2007).

Miočić (2012) govori kako su glazbene aktivnosti prema Olgi Denac: slušanje glazbe, izvođenje glazbe (pjevanjem i sviranjem) te stvaranje glazbenih sadržaja. Naglašava kako je moguće navedenim glazbenim aktivnostima utjecati, osim na glazbeni, i na opći, estetski, moralni, tjelesni i djetetov intelektualni razvoj.

U okvirima predškolske ustanove kroz svakodnevne aktivnosti trebale bi biti prisutne sve glazbene aktivnosti.

9. UTJECAJ GLAZBE NA OPĆI RAZVOJ PREDŠKOLSKOG DJETETA

Danas se glazba koristi za upravljanje vlastitim raspoloženjem i uzbuđenjem, ali i za stvaranje okruženja u kojem se može manipulirati ponašanjem drugih ljudi (Nikolić, 2017). Također se ispostavilo da glazba posjeduje svojstva svojevrsnoga „alata“ u pomoći kod relaksacije, stimuliranja koncentracije, svladavanja snažnih emocija, što može pridonijeti osobnom razvoju (Nikolić, 2017 prema Hallam, 2010b).

Tehnološki napredak koji je donijelo suvremeno doba utjecao je na pojavu novih tehnika istraživanja i time omogućio bolje razumijevanje načina na koji glazba može unaprijediti intelektualni, socijalni i osobni razvoj djece i mladih (Nikolić, 2017 prema Hallam, 2010b).

Nikolić (2017) navodi kako je glazba postala sastavni dio svakodnevice pa bi zbog njezine dobrobiti za pojedinca i njegovoga funkcioniranja u društvu kvalitetno glazbeno obrazovanje trebalo biti dostupno svima. Ističe kako odgojno-obrazovni sustav treba ponuditi strategije koje će obuhvatiti sve aspekte djetetovih kompetencija, pa tako i glazbenih.

Dijete na različite načine upoznaje svijet oko sebe. Do njegova uha dopire melodičan glas majke ili odgojiteljice, zvukovi iz okoline i nježna ugodna glazba. Sve to izaziva u djetetu vedrinu i radost te mu postupno postaje poticajem da uočava, otkriva i upoznaje okruženje u kojemu živi i sebe u njemu. Roditelj ili odgojitelj treba djeci svakoga dana pjevati jednostavne dječje pjesmice, izgovarati jednostavne ritmizirane tekstove kao što su brojalice, tapšalice, cupkalice, i druge zabavljalice, izvoditi različite pokrete njihovim rukama ili nogama, uz pjevanje (Goran i Marić, 2013:13).

Istraživanje utjecaja glazbe i glazbenoga obrazovanja na razvoj ljudske jedinice može se promatrati iz perspektiva utjecaja slušanja glazbe i utjecaja glazbene obuke koje su bitno različite. Slušanje glazbe od pojedinca ne iziskuje veliki angažman (tzv. pasivno slušanje za razliku od tzv. aktivnoga ili analitičkoga slušanja glazbe koje podrazumijeva određeno glazbeno obrazovanje), dok glazbena obuka implicira uključenost brojnih kognitivnih, motoričkih, socijalnih, emocionalnih i osobnih potencijala te obvezan kontinuitet takvih aktivnosti (Nikolić, 2017:141).

Utjecaj slušanja glazbe i glazbenoga obrazovanja na opći razvoj djece predškolske dobi biti će analiziran u odnosu na kognitivni, socijalni, psihomotorni i emocionalni razvoj djeteta.

9.1. Glazba i mozak

Mozak se razvija na specifične načine kao odgovor na aktivnosti učenja pa tako i učenja glazbe, a promjene koje se događaju ovise o opsegu i prirodi angažmana te o trajanju i količini vremena uloženoga u učenje (Nikolić, 2017 prema Hallam, 2010a).

Promjene u mozgu reflektiraju i načine na koje učimo i vježbamo. Načini učenja i vježbanja koji potiču razvoj posebnih glazbenih vještina imaju izravan utjecaj na razvoj mozga, a zatim i na preferiranje pristupa rješavanju glazbenih zadataka te na stjecanje vještina koje mogu ostvariti transfer na druga područja (Nikolić, 2017 prema Hallam, 2010a).

Nikolić (2017) navodi kako su neuroznanstvena istraživanja pokazala da su djeca predškolske i rane školske dobi u ključnom stadiju općega razvoja. Ističe da neuralne sinapse mozga ubrzano rastu i mijenjaju se u tom razdoblju života. Navodi kako su istraživanja pokazala da umjetničko obrazovanje ima veći utjecaj na razvoj mozga ako su mu djeca izložena u ranijoj dobi.

Međutim, dokazan je utjecaj glazbene obuke na promjene u mozgu (Nikolić, 2017 prema Hyde i sur., 2009, Schellenberg i Winner, 2011), Nikolić (2017) zaključuje da se zbog toga može govoriti o uzročno-posljedičnoj vezi između glazbene obuke i razvoja mozga.

Popović navodi da „postoje dokazi koji pokazuju da i relativno kratka razdoblja glazbenog obrazovanja dovode do dubokih posljedica na anatomsku i funkcionalnu organizaciju mozga kod djece, odraslih, pa čak i kod životinja (Popović, 2015: 573).

9.2. Kognitivni razvoj

Glazba potiče razvoj govora kao dijela intelektualnog razvoja djeteta. Dijete se igra riječima na prirodan i melodičan način. Tako pomaže djetetu da razvije složenost govora. Tekstovi pjesama bogate djetetov riječnik i šire njegove spoznaje o njemu samome i okruženju u kojemu žive. Usvojen tekst i melodije potiču razvoj pamćenja, pozornosti mišljenja i drugih intelektualnih procesa (Marić i Goran, 2013:16).

Nikolić (2017) ističe kako zanimanje za vezu između glazbe i kognicije proizlazi iz dvaju nezavisnih područja istraživanja. Smatra da je prvo područje fokusirano na kratkoročne učinke jednostavnoga (pasivnoga) slušanja glazbe, a drugo na istraživanje ima li glazbena obuka popratni učinak poboljšanja na neglazbena područja kognicije.

Emocionalno stanje koje omogućuje bolje kognitivno funkcioniranje može biti izazvano slušanjem omiljene glazbe bez obzira na vrstu glazbe, pričanjem priče, pjevanjem

pjesme i drugim neglazbenim čimbenicima koji mogu imati učinak visokih razina uzbuđenja i pozitivnoga raspoloženja kod djece i mladih.

Veza između glazbe i kognitivnoga funkcioniranja istražuje se i s aspekta utjecaja glazbene obuke na poboljšanja u neglazbenim kognitivnim sposobnostima. Takvi transferni učinci mogu biti jedinstveni za djecu koja su toj vrsti podučavanja bila izložena u dužem vremenskom razdoblju. Brojni su čimbenici koji utječu na jedinstvenost spomenutih transfera jer učenje glazbe uključuje duga razdoblja usmjerene pozornosti, svakodnevno vježbanje, čitanje glazbene notacije, pamćenje dugih glazbenih cjelina, učenje o različitim glazbenim strukturama, progresivno ovladavanje tehničkim vještinama i konvencionalno vođenu ekspresiju emocija u izvođenju. Ta kombinacija iskustava može imati pozitivan utjecaj na kognitivno funkcioniranje, posebno tijekom djetinjstva kada je mozak u velikoj mjeri plastičan i osjetljiv na utjecaj sredine (Nikolić, 2017 prema Schellenberg, 2004).

Nikolić (2017) prema Schellenberg (2004) izlaže još jednu pretpostavku veze između glazbene obuke i intelektualnih sposobnosti, a to je kružna veza. To znači da će djeca koja imaju višu razinu kognitivnoga funkcioniranja vjerojatnije uspješno rješavati testove sposobnosti i opredijeliti se za neki oblik glazbenoga obrazovanja, nego djeca na nižoj razini funkcioniranja. Utvrđeno je da pohađanje škole povećava inteligenciju, a učenje glazbe jest kao „školovanje“ (nastava, zadatci, vježbanje, čitanje notacije, koncentracija i slično), stoga može utjecati na povećanje kvocijenta inteligencije.

Neka su istraživanja dovela u vezu vrijeme početka i trajanja učenja glazbe i razvoja kognitivnih sposobnosti. U navedenim istraživanjima pokazalo se da su djeca koja su imala glazbenu obuku prije pete godine i ona čija je glazbena obuka trajala najmanje dvije godine imala najveću dobrobit za razvoj specijalnih sposobnosti (Nikolić, 2017 prema Costa-Giomi, 2000, Rauscher, 2002 Rauscher i Zupan, 2000).

Istraživanja koja su pokušala objasniti vezu između glazbenoga obrazovanja i akademske uspješnosti, istaknula su važnost pratećih agensa tih dviju pojava, a to su roditelji koji pružaju podršku i povoljan socioekonomski status obitelji te učinak dodatnoga školovanja, dodatne instrukcije odrasle osobe i individualni rad ili rad u malim skupinama. (Nikolić, 2017:148). Glazbeno obrazovanje pomaže poticanju učenja i ohrabruje djecu da postanu aktivni sudionici u osobnom učenju.

Navedeno poglavlje s podnaslovima dokazuje koliko je važan utjecaj glazbe na dijete te koliki ima značaj u njegovu razvoju. Glazba obogaćuje djetetov svijet, a da bi ga uistinu obogatila, potreban je angažman odgojitelja i roditelja koji će mu omogućiti doticaj s glazbom te ga zanimljivim i njegovoj dobi prilagođenim aktivnostima potaknuti na interes za istu.

9.3. Utjecaj glazbenoga obrazovanja na socijalni i emocionalni razvoj

Glazba bogati djetetov emocionalni život, izaziva radost već od prvih mjeseci njegova života. Radosno raspoloženje potiče djetetovu aktivnost, budi interes, radoznalost i znatiželju. Glazba tješi i smiruje dijete (npr. uspavanka). Neugodni zvukovi izazivaju neugodan osjećaj. Oni smetaju djetetu i ono se mršti, plače ili okreće od takvoga izvora zvuka (Goran i Marić, 2013:16).

Glazba pomaže razvoju socijalne kompetencije. U najranijem djetinjstvu, dijete glazbu doživljava preko odrasle osobe s kojom uspostavlja socijalni kontakt (roditelj-odgojitelj). U zajedničkom pjevanju i glazbenim igrama djeca su upućena jedna na druge. Konačan rezultat zajedničke glazbene igre ovisi o čitavom dječjem kolektivu. Čak i djeca koja nisu socijalno vješta, rado će sudjelovati u glazbenim aktivnostima s ostalom djecom (Goran i Marić, 2013:16).

Djeca predškolske i rane školske dobi koja su imala glazbeni program (pjevanje, plesanje, sviranje ritamskim udaraljka) bila su u većoj mjeri spremna na suradnju, u rješavanju problema više su si međusobno pomagala nakon stvaranja glazbe (Nikolić, 2017 prema Kirchner i Tomasello, 2010), pokazala su bolje rezultate na testovima empatije, nego djeca bez glazbenoga programa (Nikolić, 2017 prema Rabinowitch, Cross i Burnard, 2013.).

Glazbeni angažman djece može podrazumijevati grupno muziciranje i/ili individualno glazbeno podučavanje, stoga su i socijalni ishodi različiti. Grupno muziciranje može pridonijeti disciplini, timskom radu, osjećaju postignuća, samopouzdanju, osjećaju pripadanja, odgovornosti, samoizražavanju, doživljaju iskustva nastupa te povećanju samopoštovanja, socijalnoga razvoja i uživanja (Nikolić, 2017 prema Brown, 1980).

Grupno muziciranje svrstava i udružuje pojedince u stanje zajedništva te usmjerava pozornost djece jednih na druge što povratno djeluje na njegovanje razvoja socijalnih vještina kao što su empatija i poštovanje te promovira pozitivno socijalno ponašanje. Glazbena obuka kod djece može imati učinak na poboljšanje slike o sebi, samosvjesnost, samokontrolu i razvijanje pozitivnih stavova o sebi (Nikolić, 2017 prema Rickard i sur., 2013).

Nedavno su provedena istraživanja o specifičnim dobrobitima pjevanja na zdravlje kod odraslih, ali iste dobrobiti mogu se odnositi i na djecu. Pozitivni ishodi uključuju: psihofizičku relaksaciju i popuštanje psihofizičke napetosti, emocionalno oslobađanje i redukciju osjećaja stresa, osjećaj sreće, pozitivno raspoloženje, osjećaje radosti i ushićenja, osjećaj veće osobne, emocionalne i psihofizičke dobrobiti, povećanje uzbuđenja i energije, stimulaciju kognitivnih kapaciteta – pozornosti, koncentracije, pamćenja i učenja, povećanje

osjećaja samopouzdanja i samopoštovanja, osjećaj terapijskoga djelovanja kod dugotrajnih psiholoških i socijalnih problema, uvježbavanje psihofizičkih sustava uključenih u psihofizički napor, pogotovo pluća, discipliniranje koštano-mišićnoga sustava usvajanjem dobre posture, uključenost u aktivnost koja je vrednovana kao važna, smisljena i vrijedna te osjećaje svrhovitosti i motivacije (Nikolić, 2017 prema Hallam, 2010b).

Socijalno-emocionalne kompetencije u uskoj su vezi s akademskim uspjehom. Nekoliko istraživanja upućuje na to da su za budući akademski uspjeh kod mlađe djece posebno važne socijalno-emocionalne vještine, a čini ih grupa vještina poznatih kao samoregulacija. Djeca koja pokazuju samoregulaciju kontroliraju svoju impulzivnost, pažljiva su, rade usmjerenom prema ciljevima i pokazuju sposobnost planiranja i organiziranja svojih aktivnosti. Osim primjera u praksi gdje odgojitelji upotrebljavaju glazbu u situacijama kada je samoregulacija najpotrebnija, rezultati istraživanja pokazali su da sudjelovanje u glazbenim programima (primjerice Kindermusik) dovodi do značajnih postignuća u mjerama samoregulacije kod djece predškolskoga uzrasta (Nikolić, 2017 prema Kochanska i sur., 1996, Kochanska, Murray i Harlan, 2000, Ritblatt i sur., 2013, Scott, 1992).

9.4. Utjecaj glazbenoga obrazovanja na psihomotorni razvoj

Motoričke se vještine uspješno mogu razvijati uz glazbu. Neposredno plesanje i pokretanje uz glazbenu pratnju pomaže razvoju koordinacije. Pjevanjem pjesama razvija se djetetov glasovni aparat. Izradom i korištenjem jednostavnih udaraljki kao i uporabom jednostavnog glazbenog instrumentarija povećava se vještina fine motorike (Goran i Marić, 2013:16).

Malobrojna istraživanja s ciljem otkrivanja načina na koji glazbeni stimulansi i učenje glazbe utječu na psihomotorni razvoj djece otkrila su kako su mala djeca koja su imala glazbene aktivnosti demonstrirala lakoću pokreta, bolju motoričku koordinaciju te bolju vokalizaciju tonalnih i ritamskih obrazaca u odnosu na onu koja nisu bila obuhvaćena glazbenim programom (Nikolić, 2017 prema Gruhn, 2002, Kalmar, 1982.).

Nikolić (2017) prema Zachopoulou i sur. (2004) ističe da glazbene i tjelesne aktivnosti poboljšavaju razvoj ritamskih sposobnosti pri izvođenju motoričkih vještina. Autori su ritamsku sposobnost definirali kao sposobnost promatranja, kontroliranja i diferenciranja ritma pokreta prema zahtjevima okruženja u određeno vrijeme, što omogućuje brzo motoričko prilagođavanje djeteta u nepredvidivom okruženju i osigurava uspješnost u motoričkom izvođenju.

10. PROJEKTNO UČENJE U DJEČJEM VRTIĆU

Slunjski (2001) navodi kako je projektno učenje proces sudjelovanja djeteta u kooperativnom dijalogu s partnerima kompetentnijim od sebe samoga, u kojem ono internalizira jezik zajedničkih interakcija i kasnije ga neovisno o njima koristi kako bi organiziralo svoja nastojanja u sličnim situacijama.

Rad s djecom na projektu jedan je od oblika prirodnog, integriranog učenja djece.

U projektnom pristupu učenju posebna se pozornost poklanja sljedećim odrednicama: dijete ima mogućnost odabira, načina i smjera teme ili problema koji će istraživati, aktivna je uključenost djeteta, djeca skupljaju informacije, interpretiraju ih i nastoje ih povezati sa svojim ranijim iskustvom i ranijim znanjem; naglasak je na kooperaciji i kolaboraciji djece, uz važnost samorefleksije, samoregulacije i promišljanja "što smo radili" "zašto tako" i "jesmo li mogli i bolje" (Mlinarević, 2009:32).

Autorica Mlinarević (2009) ističe kako radom na projektu dolazi do povezanosti i ispreplitanja niza praktičnih i intelektualnih aktivnosti koje potiču gotovo sva područja djetetova razvoja. Zaključuje kako su osnovni ciljevi rada na projektu u predškolskoj dobi stjecanje određenih znanja i predodžbi, razvijanje sposobnosti te usvajanje određenih vještina i poticanje uspješnijeg socioemocionalog razvoja djeteta. Autorica također ističe da su osnovne značajke u projektnom učenju: interesi, a time i motivacija djeteta, samostalna organiziranost i osobna odgovornost, etapno, ciljano planiranje, socijalno učenje, interdisciplinarnost, mijenjanje uloge djeteta i odgojitelja- partnerski odnos, refleksija i predstavljanje (evaluacija) rezultata projekta.

Kako se rad na projektu oslanja na sposobnost članova skupine da uče jedni od drugih, slušaju jedni druge, diskutiraju, i prihvaćaju različite perspektive, uloga odgojitelja u učenju djeteta ističe se u intenzivnom podržavanju grupne kohezije i uzajamnog razumijevanja među članovima skupine. Uloga odgojitelja, tj. njegove aktivnosti proizlaze iz aktivnosti djeteta pa bi se ona mogla odrediti kao fino usklađivanje s aktivnostima djece, na osnovi njihovog sustavnog promatranja i refleksije osobne prakse. Neke od važnijih uloga odgojitelja u radu na projektima su: dobro upoznati individualne potrebe, interese i potencijale djeteta, stvarati ozračje tople komunikacije, pratiti i stalno procjenjivati individualni napredak djetetovih sposobnosti i novih uvida, primjenjivati različite strategije poučavanja i planiranja aktivnosti tako da se one mogu odvijati na različitim razinama složenosti, podržavati učenja djeteta približavanjem potrebnih resursa i poticati suautorstva vršnjaka kroz svakodnevne interakcije (Mlinarević, 2009 prema Wishon i sur., 1998).

11. RADIONICA

Radionica (engl. workshop) suvremeni je oblik interaktivnog učenja i poučavanja koji je usmjeren na polaznika s ciljem razvijanja vještina i/ili jačanja osjetljivosti za određene probleme. Zbog specifičnog oblika rada didaktičari radionicu uvrštavaju u područje obrazovnih strategija kojima se oblikuju načini i metode rada u nastavnom procesu (Martinko, 2012 prema Bognar i Matijević, 2005).

Radionica je najdjelotvornija metoda socijalnog i globalnog učenja i poučavanja koja se odvija unutar grupne interakcije 15-20 sudionika. Sudionici radionice zajedno rade na razvijanju vještina i stavova kojih (često) nije prije postojalo (Martinko, 2012 prema Fountain 1994).

Ključni je cilj radionice da sudionici steknu praktične vještine koje će koristiti u radnom i životnom okruženju. U tom smislu, radionica se percipira kao oblik rada u kojem procesi razmjene i stjecanja informacija moraju biti uređeni i vođeni (Martinko, 2012 prema Fountain, 1995).

Voditelj radionice stoga treba mobilizirati niz strateških kompetencija usmjerenih na koordinaciju aktivnosti u planiranju, programiranju i provođenju/realizaciji radionice (Martinko, 2012:165–166).

11.1. Planiranje i definiranje ciljeva, tema i materijala radionice

Planiranje radionice odnosi se na proces kreiranja u kojem je važno odgovoriti na pitanja zašto i što raditi da bi se postigli očekivani ishodi učenja i razvile određene kompetencije sudionika radionice (Martinko 2012 prema Powers, Roughton, 1979). Svrha planiranja i pripreme radionice je osigurati njenu dobru izvedbu radi postizanja očekivanih ciljeva. Voditelj radionice priprema teme koje će se odraditi na radionici u skladu s potrebama polaznika.

Martinko (2012) ističe kako postoji nekoliko razloga zašto je važno pojasniti ciljeve radionice. Navodi kako su oni temelj za utvrđivanje tema i strategija poučavanja, pomažu utvrditi očekivane ishode i sadržaj radionice, smjer su za određivanje aktivnosti tijekom radionice, određuju strukturu radionice i pomažu voditeljima i sudionicima u ostvarivanju zajedničkih ciljeva. Ista autorica smatra kako ciljevi radionice opisuju željene promjene koje se kod sudionika nastoje postići tijekom aktivnosti. Također, navodi kako su jasno definirani ciljevi i odgovori na pitanja: Zašto se provodi radionica? Koji su očekivani ishodi učenja i kompetencije sudionika nakon radionice? Tko su sudionici radionice? Kojoj je ciljnoj skupini

radionica namijenjena, homogenost/heterogenost sudionika (kakva je njihova razina obrazovanja, profesionalni status, životni uvjeti, spolna uravnoteženost itd.)? Što su primarni sadržaji? Koji se problemi moraju rješavati kako bi se postigli željeni ishodi učenja i kompetencije?

Kriteriji za definiranje teme povezani su i usklađeni s programskim ciljevima radionice koji doprinose razvijanju novih kompetencija sudionika. Ovisno o njima, potrebno je odabrati primjerene sadržaje koji će omogućiti razumijevanje teme, distribuciju informacija i vještina te njihovu primjenjivost u radnom i životnom okruženju (Martinko, 2012:167).

Martinko (2012) navodi kako je odabiru i izradi materijala za održavanje radionice potrebno posvetiti posebnu pozornost jer o kvalitetnoj i detaljnoj pripremi i odabiru radnog materijala ovisi, u najvećoj mjeri, i uspjeh radionice te poštivanje planiranih vremenskih okvira.

Autorica također navodi kako za pomoć u odabiru materijala može pomoći promišljanje o tome što bi sudionici morali znati, trebali znati i što mogu učiniti (postojeće kompetencije) i mogli znati i činiti (steći nove kompetencije). Ističe kako radne materijale možemo podijeliti u dvije skupine. U prvu skupinu materijala ubrajaju se svi oni materijali koji su namijenjeni sudionicima i omogućuju njihovo nesmetano obavljanje svih radnih zadataka koje im dodjeljuje voditelj radionice. U drugu skupinu materijala ubrajaju se materijali koji služe voditelju za održavanje radionice: detaljan plan i program rada, evidencijska lista, pisane upute, vježbe i zadaci za rješavanje, evaluacijski listići, razni radni materijali za samoučenje, memorijski stick s PP-prezentacijama, listići, kuglice, igraće karte ili druga pomagala potrebna za formiranje grupa. Autorica također navodi kako su radni materijali u kontekstu sa sadržajima primjereni temeljnom znanju ciljne skupine. Oblikovani su tako da zadovolje različite stilove učenja i potiču motivaciju sudionika.

11.2. Programiranje i izrada scenarija radionice

Martinko (2012) smatra kako je programiranje radionice odgovor na pitanja kada, kako i tko će realizirati planom predviđene ciljeve radionice. Ista autorica navodi kako radionica ima vrlo jasnu i unaprijed definiranu strukturu koja se odvaja po etapama: izazivanje osobnog doživljaja, uobličavanje osobnog doživljaja – najčešće konkretiziranog riječima (crtež, pokret), razmjena informacija, obogaćivanje osobnog iskustva (u paru, manjoj grupi, krugu), obrada informacija u kojoj se razmijenjen i obogaćen doživljaj pretvara se u saznanje.

Zaključuje kako je najbitnija uloga voditelja koji sažima, uopćava i smisleno povezuje sve dobiveno tijekom rada te to “vraća” sudionicima uz otvoren prostor za njihov komentar. Bit scenarija čine strukturirane aktivnosti koje nastaju kao rezultat konkretnog zahtjeva koji uvodi voditelj radionice, a objedinjene su oko jedne teme. Scenarij preko konkretnih zahtjeva usmjerava osobni angažman. Važno je da potiče kooperativno učenje, a ne takmičenje i diskriminaciju sudionika. Scenarij radionice treba biti zanimljiv i dinamičan kako bi se osigurala dobra ravnoteža između koncentracije i opuštanja, ozbiljnog rada i zabave, aktivnog sudjelovanja i teorijskih rasprava te praktična primjena. To znači da sudionicima radionice treba omogućiti da čuju, vide, govore i čine kako bi se, koliko je god to moguće, integrirala znanja i iskustva u nove vještine i stavove (Martinko, 2012: 168).

Stoga je nužno svaku etapu radionice razraditi u scenariju vodeći pritom računa o prethodnom znanju i iskustvu sudionika, izboru raznovrsnih metoda rada, raznovrsnim komunikacijskim obrascima i vremenu koje je potrebno za provođenje aktivnosti.

Scenarijem treba precizno naznačiti predviđene oblike, tj. tehnike grupnog rada, a to su razmjena u cijeloj grupi (osnovni oblik rada kojim počinje i završava svaka radionica), razgovor u krugu (govor po redu sjedenja), grupna diskusija, manje strukturirana razmjena, simultana individualna aktivnost (zahtjev usmjeren na unutrašnji angažman sudionika uz prisjećanje, razmišljanje...), rad u parovima ili malim skupinama (tri do pet članova).

Autorica smatra kako je pri odabiru metoda važno na umu imati željeni cilj i paziti da izabrana metoda dovodi do toga cilja. Uz sadržaj polaznici usvajaju i određene metode i tako povećavaju svoje kompetencije. Metode trebaju biti raznolike i usmjerene na sudionike radionice. Posljednji korak u izradi scenarija jest određivanje trajanja pojedine aktivnosti. Često je teško uskladiti sve iznad navedene elemente stoga treba voditi računa da scenarij bude “postojano ambiciozan” što će omogućiti realizaciju odabranih sadržaja i predviđenih aktivnosti. Uputno je u scenarij staviti “plan B” što će omogućiti dodatne ili alternativne aktivnosti sudionika, a voditelju osigurati kontrolu cjelokupnog termina radionice. Pri izradi scenarija radionice potrebno je odrediti naziv radionice, ciljnu skupinu i broj polaznika, sveobuhvatni cilj radionice, kompetencije, ishode učenja, metodologiju, vremensko trajanje svake aktivnosti, materijale potrebne za provođenje svake aktivnosti, odgovornu osobu za provođenje pojedine aktivnosti (ako je više voditelja radionice), dodatne ili alternativne aktivnosti – “plan B” i instrument za evaluaciju (Martinko, 2012:172).

11.3. Provođenje radionice

Martinko (2012) ističe kako je nakon izrade scenarija u skladu s postavljenim ciljevima radionice, potrebno ponovno prekontrolirati kompletan materijal. Kontrola obuhvaća sadržaj, količinu, razumljivost materijala te njegovu usklađenost s programom radionice. Autorica smatra kako je dobro da materijali budu posloženi redosljedom izvođenja aktivnosti i to na način da materijal za svaku etapu radionice bude izdvojen u zasebnim mapama te obilježen brojevima ili na neki drugi način.

Uspješnost radionice i njezino nesmetano odvijanje ovisi i o odabranom prostoru. Najbolje bi bilo da prostor izabire sam voditelj u skladu s planom i programom radionica. Odabrani prostor treba biti primjerene veličine s prirodnim osvjetljenjem i mogućnošću prozračivanja ili klimatiziran uz kvalitetnu umjetnu rasvjetu. Prostor također treba raspolagati toaletnim prostorima i prostorom za kraće odmore. Temeljnu opremu prostora čini dovoljan broj radnih stolova i stolaca primjeren potrebnoj mobilnosti sudionika, plakati (flipchart), ploča, platno za projiciranje, pokretna računala, LCD-projektor, fotoaparat, memorijski *stick*, produžni kablovi.

Autorica zaključuje kako je voditelj odgovoran za realizaciju ciljeva i sadržaja radionice u skladu s potrebama sudionika, njihovim vještinama i razinom iskustva. Voditelj aktivno uključuje sudionike u razvoj zajednički dogovorenih ishoda učenja na način da provodi uravnotežene aktivnosti u omjerima: 1/4 uvod, ostvarivanje kontakta, predstavljanje ciljeva, aktivacija polaznika; 2/4 glavni dio, prijenos informacija odgovarajućim metodama i oblicima rada, 1/4 uopćavanje, uklapanje informacija u šire tematsko područje, završetak, uočavajući pritom dinamiku skupine. Ističe da tako strukturirane aktivnosti omogućuju voditelju da uspostavi jasan reciprocitet i suradnju među sudionicima, primijeni odgovarajuće tehnike motivacije i intervencije tijekom pojedinih etapa radionice.

Ista autorica navodi da kroz proces učenja, voditelj uspostavlja jasnu vezu između navedenih ciljeva, polaznikovih očekivanja, učenja i aktivnosti. Voditelj također nakon pojedinih etapa radionice, pruža sudionicima mogućnosti za evaluaciju što im omogućuje da odrede uspješnost vještine, razinu usvojenosti nekog koncepta ili modela ponašanja, a sve u svrhu primjenjivosti istih u radnom ili životnom okruženju.

11.4. Evaluacija i povratna informacija

S obzirom da je radionica oblik interaktivnog učenja usmjeren određenom cilju, potrebna je kontrola ciljeva, odnosno evaluacija kao proces praćenja, provjeravanja i vrjednovanja.

Svrha evaluacije je dobivanje povratnih informacija, uspoređivanje dobivenog i očekivanog, mjerenje i prosuđivanje, ali i intervencija tijekom procesa radi poboljšanja i praćenja novih zamisli (Martinko, 2012:173).

Martinko (2012) navodi kako se evaluacija može provesti različitim anketama, skalama prosudbi stavova, intervjuom, plenarnim raspravama i drugim metodama, koje obuhvaćaju određene aspekte radioničkog rada:

- a) skupni aspekti: organizacijski uvjeti, razumljivost sadržaja, korisnost i primjenjivost radnih materijala, pripremljenost voditelja, moderacija aktivnosti, komunikacijske vještine
- b) pojedinačni aspekti: očekivani ishodi, sudjelovanje u aktivnostima, vremensko opterećenje

Nakon provedene evaluacije i dobivene povratne informacije, potrebno je osvrnuti se na uspješnost te na temelju toga planirati moguća poboljšanja za iduću radionicu.

Smatram da je svaki segment radionice naveden u ovome poglavlju od iznimne važnosti za kvalitetno obavljen zadatak. Autorica vrlo jasno, precizno i jednostavno prikazuje važne elemente radionice od početka do kraja i na koji način pristupiti ostvarenju iste. Također, ukazuje na bitne dodatne sadržaje poput opreme, prostora i tehnika rada. Obradeno poglavlje od velike je pomoći odgojitelju i smjernica prilikom osmišljavanja vlastite radionice. Djeca predškolske dobi specifična su ciljna skupina te je pri kreiranju radionice za njih, uz sve navedeno u ovom poglavlju, potrebno voditi računa o adekvatnoj metodičko-didaktičkoj pripremi radionice obzirom na dob djece.

12. MOGUĆNOST SPAJANJA DRAMSKOG I GLAZBENOG ODGOJA U FORMI RADIONICE

Glazba je umjetnost koja ima snažan utjecaj na raspoloženje i emocije pojedinca. Ona ima moć opustiti, razveseliti, rastužiti, potaknuti na razmišljanje te motivirati. Slušanje glazbe nešto je što iznimno može utjecati na pojedinca. Glazba je stavka koja je od iznimne važnosti u životu svakog pojedinca pa je samim time iznimno povoljno da postane sastavni dio života već u najranijoj dobi, odnosno u djetinjstvu.

Dokazano je kako glazba ne utječe samo na razvijanje sluha, nego slušanje glazbe poboljšava i samu kvalitetu života. Dokazano je da glazba pospješuje kod djece učenje materinjeg, ali i stranog jezika, potpomaže učenju čitanja, utječe na kvalitetu izražavanja, potiče kreativnost, koncentraciju, pamćenje te djeluje na poboljšanje samopouzdanja. Osim toga, glazba kod djece razvija sposobnost zapažanja te uočavanja detalja.

Glazbene bi aktivnosti tako trebale biti pomno osmišljene i planirane te prilagođene djetetovoj dobi. One bi trebale biti popraćene od roditelja, odgojatelja ili učitelja čija je zadaća osim usmjeravanja djeteta i praćenje djetetovih reakcija na glazbu. Važno je pratiti djetetovu aktivnost u odnosu na glazbu, primjerice pleše li, pjeva li, kako pjeva i tako dalje.

Pri radu, osim navedenog, od iznimnog su značaja razne glazbene aktivnosti poput slušanja zvučnih priča, crtanja uz glazbu, brojalica i tako dalje. Navedene aktivnosti utječu na djetetov glazbeni razvoj i razvijanje ljubavi prema glazbi (Vidulin, 2016:222).

S druge pak strane nalazi se dramski odgoj čiji je cilj ne samo razvijanje dramske darovitosti i upoznavanje s dramsko-scenskim izrazom, nego i poticanje razvijanja mašte, kreativnosti, formiranja stavova, stjecanje sigurnosti i samopouzdanja, razvijanje komunikacijskih vještina i sposobnosti te osjećajnosti i osjetilnosti.

Dramski odgoj često se provodi kroz dramske igre koje djeci omogućuju opuštenu atmosferu te pružaju mogućnost slobodnog izražavanja. U tim igrama važna je stavka to što se dijete kroz takve radionice može osloboditi straha od pogreške te si osvijestiti da je svaki od njih jedinstven i poseban i da ima pravo na vlastito mišljenje i izričaj. Dakle, svrha je dramskog odgoja intelektualni, estetski, emocionalni, duhovni, moralni i socijalni razvoj djeteta (Lugomer, 2000-2001:1).

Također, valja istaknuti da je za kvalitetno proveden dramski odgoj vrlo bitna uloga voditelja dramskog odgoja, a u vrtiću je to najčešće odgojitelj. On je taj koji upućuje u igru, iznosi njezina pravila i svrhu, ali je i iznimno važno da stvori ugodnu atmosferu kako bi se djeca prilikom realizacije dramskog odgoja osjećala slobodno i ugodno. Na taj način otvara

im se mogućnost za kreativno stvaralaštvo i nesmetano usvajanje novih spoznaja kroz igru. U ugodnoj atmosferi djeca se mogu opustiti i vlastitim izričajem raditi na jačanju samopouzdanja, stjecanju sigurnosti, učiti se odgovornosti, snošljivosti te razumijevanju ljudskih odnosa. Iz navedenoga se može zaključiti da dramski odgoj zapravo odgaja djecu za život, odnosno za susret s realnošću (Lugomer, 2000-2001:1).

Može se primijetiti da navedene dvije stavke – drama i glazba imaju velik broj zajedničkih karakteristika, a da je svaka od tih karakteristika izrazito poželjna za djetetov razvoj. Tako je poželjno, korisno te djeci zanimljivo spajati navedene dvije stavke u jednu aktivnost, odnosno ispreplitati njihove sadržaje i na taj način obogaćivati dječju igru i utjecati na razvoj.

Takav pristup može se ostvariti glazbeno-dramskom radionicom koja u sebi sadrži dramske elemente popraćene glazbom. Dramski i glazbeni elementi spajaju se kroz igru i priču tako da djeca imaju priliku učiti u obogaćenom okruženju kroz glazbu i na iskustveni način dramskim izričajem. Takav način osobito je prikladan za djecu predškolske dobi.

Primjer jedne takve radionice je radionica čiji je cilj potaknuti svijest o važnosti prirode te važnosti pravilne ishrane (Perić Kraljik, Popović, 2017). Ciljana skupina bila je najstarija grupa djece iz dječjeg vrtića „Radost“. Mjesto održavanja radionice bila je igraonica Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku, a radionicu su provele Mira Perić i Ana Popović. Tekst koji je lingvometodički predložak za radionicu je slikovnica *Niko i prehrana*, autorica Aleix Cabrere i Rose Marie Curto. Niko je dječak koji ne pazi na ono što jede što ga s vremenom dovodi u određene probleme. Slikovnica predstavlja važnost pravilne prehrane te navodi na razmišljanje odakle dolazi hrana koju jedemo.

Upravo kako Martinko (2012) navodi, u prvome dijelu realizacije radionice nazvanom *kontrola scenarija*, prije samog održavanja radionice postavljeni su ciljevi radionice te je prekontroliran kompletan materijal. To podrazumijeva provjeru sadržaja, količinu, razumljivost materijala te njegovu usklađenost s programom radionice (Marinko 2012: 172). Voditeljice radionice provjerile su je li slikovnica cjelovita, je li tekst prilagođen djeci, jesu li spremna sva didaktička pomagala, igračke koje predstavljaju hranu (mrkva, kupus, rajčica...), jesu li spremni i ispravni mediji koji će prenositi sadržaje: laptop, CD-player, električne klavijature. Martinko navodi kako je dobro da materijali budu posloženi po redosljedu izvođenja aktivnosti i to na način da svaka etapa izvođenja bude izdvojena u zasebnu mapu te obilježena brojevima ili na neki drugi način (Martinko 2012: 172). U ovom slučaju to su bili pravilno poredan red pjesama i didaktičkih materijala.

Osim navedenog, potrebno je pripremiti adekvatan prostor za održavanje radionice. Važno je obratiti pozornost da prostor bude primjerene veličine, da dopire svjež zrak te ima kvalitetnu rasvjetu (Martinko 2012: 172), što je bilo osigurano samim izborom prostora za održavanje radionice, jer ovaj tip radionice, zahtijeva dovoljno velik prostor u kojemu će se djeca moći nesmetano razgibati i kretati po prostoriji. Također, nakon tjelesne aktivnosti, poželjno je da se prostorija može prozračiti kako bi se ostatak radionice mogao odvijati u svježem prostoru.

Radionica je bila izvedena u četiri dijela, a to su: tjelesno, dramsko i glazbeno zagrijavanje, čitanje priče uz glumu i glazbeno i tonsko slikanje, mišljenje i razmišljanje o priči te osvrt na radionicu (prilog 3).

Nakon kontrole scenarija i osiguranog prostora i opreme slijedilo je samo izvođenje radionice. Voditelj je taj koji treba brinuti o ostvarenju postavljenog cilja, u ovom slučaju to je bilo poticanje svijesti o zdravoj prehrani.

Prva četvrtina radionice podrazumijeva uvod, ostvarivanje kontakta, predstavljanje ciljeva te aktivaciju polaznika. Da djeca ne budu samo pasivni slušači, odmah ih se uključilo u radionicu tjelesnim, glazbenim i dramskim zagrijavanjem.

Drugi, glavni dio, odnosi se na prijenos informacija odgovarajućim metodama i oblicima rada što je u ovoj radionici predstavljalo čitanje priča uz glumu i glazbeno i tonsko slikanje te razmišljanja o zadanoj temi.

Ovakav tip radionice može potaknuti dijete na razmišljanje i promjene. Pretpostavka je da ovakav tip i tema radionice kroz dramski i glazbeni sadržaj može djecu potaknuti na razmišljanje o zadanoj temi, ovdje konkretno o zdravoj prehrani. Može ih potaknuti na zajedništvo i složnost u odlukama o zdravoj prehrani, a samim time ih i motivirati na zdravo hranjenje. Kroz pjesmice i poučne tekstove vezane uz prehranu, djeca su učila o korisnosti primjerice voća i povrća na njihovo zdravlje, a samim time se i zabavila pjevajući o njima. Cilj je bio da se kroz glazbene dijelove i pamćenje pjesmica u mozgu trajno pohranjuju činjenice o zdravom načinu života koje im mogu biti poticaj za primjenu istoga u stvarnom životu.

Djeca na ovaj način, osim mentalnog razvijanja i dolaženja do novih spoznaja, pokretom i plesom razvijaju i svoje motoričke sposobnosti i tako razgibavaju vlastito tijelo što je pri zdravom životu usko povezano sa zdravom prehranom. Također, što se motorike tiče, djeci je bilo omogućeno pripremanje jednostavnih recepata slaganja hrane čime su dodatno radila na svojoj kreativnosti i mašti, te se socijalizirala surađujući s prijateljima iz skupine.

Time je potaknuto da djeca prihvate još jedan dodatni segment zdravog života, ali i navedenu temu kao nešto njima zanimljivo. Na ovaj način prilično važna tema koja može zvučati dosta ozbiljno, kroz dramski tekst i uz pratnju glazbe postaje prilagođena, ali i privlačna djeci. Prilika je i za djecu da o navedenoj temi iznesu svoje osjećaje i razmišljanja.

Radionica je također snažno potakla djecu na pjevanje, razvijanje glazbenih sposobnosti, a samim time i na međusobnu interakciju koja podrazumijeva uvažavanje i toleranciju koja vodi dobrom raspoloženju skupine.

Posljednji dio radionice odnosi se na evaluaciju, odnosno uopćavanje i završetak. U ovome dijelu odgojitelj može postaviti pitanje djeci kako im se svidjela radionica te im omogućiti da iznesu vlastito mišljenje. To je iznimno dobar način da djeca samostalno uče, mogu iznijeti svoja razmišljanja i emocije u odnosu na nešto što se dogodilo ili nešto u čemu su sudjelovali. Osim toga i odgojitelji sami trebaju popratiti kako su se djeca ponašala tijekom radionice i kako su reagirala na zadane aktivnosti. Na taj način dobiva se cjelokupna slika radionice s povratnom informacijom verbalno i neverbalno izrečenom od djece te daje smjernicu za daljnje radionice ili mogućnosti za poboljšanje iste radionice za buduće generacije. Povratnu informaciju nakon izvedene radionice voditeljice su prikupile promatranjem: djeca su provela još neko vrijeme u prostoru igraonice GISKO-a te su voditeljice radionice uočile da su djeca u igri mahom posezala igračke vezane za hranu i prehranu te „igrala“ situacije iz radionice među sobom. Takva neposredna reakcija djece na provedenu aktivnost ukazuje na uspješno implementiranje svijesti o važnosti pravilne prehrane i na razumijevanje procesa dobivanja hrane. Osim toga, djeca su na kraju druženja imala priliku razgovarati s doc. Ivicom Kelamom koji je bio gost-stručnjak iz navedenog područja.

U svakom slučaju, ovakva radionica koja sadrži ispreplitanje glazbe i drame iznimno kvalitetno može obogatiti dječji svijet te potaknuti njihov kognitivni, tjelesni te psihosocijalni razvoj. Također, veoma je zanimljiv i nesvakidašnji način obrade teme koji zasigurno, ako je dobro i kvalitetno osmišljen, vrlo lako može motivirati djecu na suradnju i aktivnost prilikom obrade teme.

13. DRAMSKO-GLAZBENA RADIONICA „ZDRAVI ZUBI“

Praktični dio ovoga rada sastoji se od pripreme za izvedbu vlastite dramsko-glazbene radionice. U pripremi sam obradila temu „Zdravi zubi“. Potaknuta činjenicom kako je karijes jedna od najraširenijih bolesti na svijetu kod djece te činjenicom kako mnoga djeca nemaju razvijenu svijest o važnosti redovitoga pranja zubi, odlučila sam se za ovu temu.

Tablica 1. Osnovni podatci o radionici

Ciljana skupina i broj sudionika	Predškolska dob (6 – 7 god.), 20 sudionika
Tema	Zdravi zubi
Metodički oblici rada	Individualni, frontalni, grupni
Trajanje aktivnosti	120 minuta

Cilj:

- razvoj djetetove svijesti o važnosti redovite higijene zubi
- razvoj djetetove svijesti o važnosti pravilne prehrane u očuvanju zdravih zubi
- osvijestiti pravilan način pranja zubi
- neutralizirati strah od posjeta stomatologu
- usmjeriti djecu na prihvaćanje odgovornosti za zdravlje i aktivno sudjelovanje u zdravstvenom odgoju

Ishodi učenja: steći vještinu i naviku svakodnevnog pranja zubi.

13.1. Tijek radionice

Kontrola scenarija:

Prije samog izvođenja radionice i ostvarivanja zadanih ciljeva provjerit ću kompletan materijal potreban za izvođenje. Uvjerit ću se da su svi sadržaji razumljivi i usklađeni s programom radionice. Također, složit ću sadržaje po redoslijedu izvođenja. Dakle, prvi pri ruci je materijal za lutkarsku igru, zatim za radionicu u kojoj se peru zubi pa slikarski pribor za kreativno izražavanje i na koncu CD sa završnom pjesmom.

Osiguranje prostora i opreme:

Uvjerit ću se jesu li lutke sve na broju, radi li kazetofon i CD sa skladbama, ima li dovoljno četkica, čaša i paste za zube, funkcionira li pješćani sat. Također, provjerit ću

postoje li sve potrebne tempere, izrezane pvc boce kistovi i papiri. Provjerit ću i sobu u kojoj će se odvijati radionica, ima li dovoljno stolica i mjesta za svu djecu te je li osiguran pristup vodi koja će biti potrebna za tempere i eventualno pranje mrlja.

UVOD:

Lutkarska igra: „STOMATOLOG“

Potreban materijal: 2 lutke zjevalice, CD sa skladbama, kazetofon

Sadržaj igrokaza je motivacija za odlazak stomatologu (prilog 1). Lutke kojima se izvodi igrokaz su zjevalice, jedna lutka je djevojčica Iva, a druga je lutka gljiva. Tekst se može prilagoditi. Lutkarsku igru izvest ću pred djecom tako da mi je na svakoj ruci jedna lutka. Igru ću izvesti bez paravana. Tijekom igrokaza puštat ću skladbu prilagođenu situacijama.

Doživljaj: kratko ću porazgovarati s djecom o igrokazu.

Razgovor: Tko je stomatolog? Što on radi? Je li važan i zašto? Trebamo li ići stomatologu? Koja bolest napada zube? Kako štitimo zube?

Cilj: Zaključiti ćemo da je pranje zubi važno i neutralizirati strah od posjeta stomatologu.

GLAVNI DIO:

Najava radionice:

„Kako se peru zubi“

Potreban materijal: četkica za zube, pasta za zube, 21 čaša i 21 četkica za zube (svi ćemo donijeti svoje četkice za zube od kuće) i pješčani sat.

Demonstracija: uz pomoć paste, vode i četkice za zube demonstrirat ću radnju pranja zubi. Postavit ću i pješčani sat kako bi osvijestili dužinu pranja zubi.

Vježbanje pranja zubi: djeca će nakon viđene demonstracije sama demonstrirati pranje zubi pravim četkicama, pastom i vodom.

Cilj: Usvojiti tehniku pranja zubi te osvijestiti potrebnu dužinu pranja zubi postavljanjem pješčanog sata.

Kreativno izražavanje:

„Tonsko slikanje“

Potreban materijal: bijeli deblji papir iz mape, tempere, kistovi, čaša s vodom, palete, kazetofon, CD s različitim zvukovima iz prirode (primjerice cvrkut ptica, šum drveća, voda i životinje).

Djeca će oslušujući zvukove s kazetofona pokušati naslikati sebe dok se smiju.

Cilj: Slikanje prema unutarnjim osjećajima, porivima, sjećanju i emocijama.

„Crni i bijeli zub“

Potreban materijal: crna tempera, bijela tempera, kistovi, čaša s vodom, 20 komada izrezanih pvc boca (izrežemo samo dno pvc boce) zalijepljenih na tvrdi karton, razno voće i povrće, razni slatkiši.

Igru ću započeti dramatizacijom kako se ponaša dijete koje ima zdrave i kako se ponaša dijete koje ima bolesne zube. Primjerice, dijete koje ima zdrave zube jede jabuke, a dijete koje ima bolesne zube jede čokoladu. Djeca na dramatizaciju koju smatraju zdravom, bojaju zub u bijelo, a na negativnu za zdravlje zubi, zub bojaju u crno. Kasnije djeca također mogu biti u ulozi demonstratora (ukoliko to žele), na način da ih se izabere nekom brojalicom.

Cilj: Naučiti kako izgleda zdrav, a kako bolestan zub. Shvatiti što zubima čini nezdrava, a što zdrava prehrana.

Slušanje pjesme „Šubi dubi“ uz pokrete (prilog 2.)

Potreban materijal: CD s pjesmom „Šubi dubi“ i CD-player.

Izvođenje pokreta uz pjesmu „Šubi dubi“. Pokreti će biti stilizirani vezano za pranje zubi. Mislim da bi bilo prezahtjevno na radionici učiti djecu pjevati pjesmu, ali sve ovisi o raspoloživom vremenu i mogućnostima djece.

Cilj: Razviti svijest o lošem utjecaju slatkiša na zdravlje zubi.

UOPĆAVANJE/ZAVRŠETAK:

Evaluacija i povratna informacija

Na kraju radionice podijelit ću svakom djetetu po dvije kartice. Na jednoj kartici nalazi se „smješko“ s lijepim bijelim zubima, a na drugoj „ljutko“. Zamolit ću djecu da podignu u zrak karticu s onim likom koji bolje opisuje kako su se osjećali tijekom radionice. Također, ako netko želi, moći će i verbalno iznijeti svoje mišljenje o radionici.

Na samome kraju osvrnut ću se na radionicu, sažeti sve što se događalo, kako su djeca reagirala na zadatke te na temelju toga isplairati poboljšanja za buduće radionice.

14. TEME DRAMSKO-GLAZBENIH RADIONICA

Dramsko-glazbene radionice prikladan su format za obradu bilo koje teme u kurikulumu vrtića. U nastavku sam pripremila tablicu (tablica 2) koja donosi moje prijedloge realizacije univerzalnih tema kurikuluma vrtića pomoću dramsko-glazbenih radionica.

Tablica 2. Katalog tema dramsko-glazbenih radionica

Katalog mogućih tema dramsko-glazbenih radionica		
Teme:	Cilj:	Metode i tehnike rada
Prijateljstvo	Osvijestiti pojam prijateljstva, osobine pravog prijatelja, razvijati komunikacijske i socijalne vještine.	Vođena fantazija „Prijateljstvo“, pjevanje pjesme „Mi gradimo prijateljstvo“ uz stilizirane pokrete, improvizacija lutkama
Emocije	Razvijanje emocionalne regulacije i socijalnih vještina.	Pantomima - emocija, tonsko slikanje – glazba koja izaziva posebne emocije te oslikavanje emocija na papiru
Slika o sebi	Poticanje samopouzdanja i razvijanje pozitivne slike o sebi.	Narativna pantomima, dramatizacija, stvaralačke glazbene improvizacije
Komunikacija	Razvijanje vještine komunikacije i zapažanje osnovnih problema u komunikaciji.	Naracija, pantomima, glazbena dramatizacija
Strpljenje	Razviti kod djece osnovne elemente strpljivog ponašanja, postići razvoj pozitivnih emocija prema strpljivom ponašanju	Vođena improvizacija, tonsko slikanje, improvizacija lutkama
Suradnja	Shvatiti značenje riječi suradnja, probuditi potrebu u djeci da pomažu jedni drugima, učenje rada u timu i postizanju zajedničkog cilja.	Igrokaz vezan uz temu, ples uz pokrete na pjesmu „Kad se male ruke slože“

Dječja prava	Upoznati djecu s osnovnim dječjim i ljudskim pravima, odgovornosti prema sebi i prema drugima	Improvizacija dječjih prava, Pjevanje pjesme „Kad si sretan“ uz sviranje rukama i nogama, pantomima
Različitosti	Potaknuti poštivanje različitosti, promicati toleranciju, razvijati empatiju, upućivati na slušanje drugoga, poticati izražavanje vlastitih misli i osjećaja, njegovati prijateljstvo i poštovanje	Zamišljeno putovanje u svijet različitosti, pantomima, dramatizacija lutkama koje se vidno razlikuju
Voda	Štednja vode, usvajanje novih spoznaja o vodi i njenoj važnosti.	Osluškivanje zvukova vode, demonstracija „Za što voda služi“, naracija
Obitelj	Njegovati ljubav i ponos obitelji, izgraditi u djece osjećaj pripadnosti, emocionalne sigurnosti te pozitivne slike o sebi.	Igrokaz štapnim lutkama, improvizacija štapnim lutkama, slušanje pjesme uz pokrete
Zdrava prehrana	Važnost zdrave prehrane za dječji rast i razvoj	Demonstracija-priprema zdravog obroka, glazbene zagonetke vezane uz temu, dramatizacija
Higijena	Osvijestiti važnost redovite i pravilne higijene	Čitanje slikovnice „Jana i higijena“ demonstracija svakodnevne higijene, pjesma „Higijena“ uz stilizirane pokrete
Okoliš	Pružiti djeci temeljna znanja o problemima okoliša, o tome kako oni nastaju i kako se mogu riješiti te osvijestiti važnost očuvanja okoliša.	Žive slike, dramatizacija slikovnice, osluškivanje zvukova uz pokrete

15. ZAKLJUČAK

Ovaj rad dao je kratak uvid u dramsko-glazbene radionice za djecu predškolske dobi. Rad na samome početku opisuje ulogu i važnost dramskog i glazbenog odgoja za razvoj djeteta.

Prvo poglavlje opširno prikazuje važnost dramskih igara u odgoju te upućuje na koji način dijete u kojoj dobi može prihvatiti dramske sadržaje. Iznimno je, dakle, važno prilagoditi dramski sadržaj djetetu, njegovoj dobi i spoznajnim mogućnostima. Nadalje se opisuju dramske metode i tehnike s kojima se dramski odgoj realizira. Metode su raznolike (improvizacija, dramatizacija, igra uloga...) što nam potvrđuje da dramski odgoj nudi pregršt različitih načina pristupanja obrađivanju tema. Također, poglavlja vezana uz dramski odgoj prikazuju i utjecaj navedenog na emocionalnu inteligenciju djeteta, na emocije te na razvijanje različitih sposobnosti i vještina. Za sve navedeno važan je dobar poticaj pa tako i dio u radu navodi i opisuje poticaje koji unaprijeđuju kreativnu dramu, a to su ples, pjesma, poezija itd. Kroz sva navedena poglavlja protežu se navodi o važnosti odgojitelja u cjelokupnom procesu i realizaciji dramskog odgoja. Odgojitelj je osoba koja pokreće realizaciju, priređuje sadržaje i motivira djecu na stjecanje novih spoznaja i vještina.

Drugo poglavlje bavi se važnošću glazbe za život djeteta. Ističe koliko je važno poticanje glazbene svijesti u ranom i predškolskom odgoju te navodi načine kojima se kroz igru djetetu mogu približiti glazbeni sadržaji, a to su pjevanje, sviranje, slušanje glazbe... Rad prikazuje i koliko glazba ima velik utjecaj na kognitivni razvoj (pamćenje, mišljenje, koncentraciju...), socijalni, emocionalni te psihomotorni razvoj. Kao i poglavlje o dramskom odgoju tako i poglavlje o glazbenom odgoju posvješćuje koliko je važno prilikom uvođenja glazbenih sadržaja biti upućen u glazbene sposobnosti djece u određenoj životnoj dobi te koliko su važne kompetencije i angažman odgojitelja.

Nadalje u radu je prikazano što je projektno učenje u dječjem vrtiću te što je i kako funkcionira radionica. Prikazani su svi koraci u izradi radionice. Prikazani su i opisani početni koraci koji podrazumijevaju planiranje, definiranje ciljeva, određivanje teme i materijala, zatim koraci koji podrazumijevaju samu realizaciju (programiranje i izrada scenarija nakon kojega slijedi provođenje radionice) te na kraju evaluacija i povratna informacija u odnosu na realizirano.

Sva tri segmenta, dakle, dramski odgoj, glazbeni odgoj i radionica povezani su u poglavlju pod nazivom *Mogućnosti spajanja dramskog i glazbenog odgoja u formi radionice*. To poglavlje prikazuje kako napraviti glazbeno-dramsku radionicu te su svojevrsan uvod u

sljedeće poglavlje koje ono što je prethodno opisano u teoriji donosi u obliku prakse, odnosno u obliku dramsko-glazbene radionice pod nazivom *Zdravi zubi*. Radionica je, dakle, formirana prema stručnoj literaturi koja propisuje od čega se treba sastojati radionica u dječjem vrtiću. Iza poglavlja s radionicom, nalazi se katalog s popisom tema koje mogu biti realizirane kroz dramsko-glazbenu radionicu te ciljevi koji bi se kroz njih trebali ostvariti.

Kroz sva navedena poglavlja, razvidno je da je bitno od ranog djetinjstva poticati razvoj dramske i glazbene igre. Odgojitelji imaju težak zadatak, a to je odgojiti djecu koja će voljeti knjigu, pisanu riječ, glazbu i kazalište. Upravo zato smatram da bi trebalo u rad s djecom unijeti češću provedbu dramsko-glazbenih radionica jer je izvrstan alat za poticanje ljubavi prema umjetnosti, ali i jer ima vrlo bitan utjecaj na opći razvoj djeteta.

Tijekom provođenja radionica bitno je usmjeravanje i to tako da odgojitelj nenametljivo sugerira aktivnosti ili ideje. Važno je da drama bude živahna i prirodna, priče trebaju biti lijepo ispričovijedane i odglumljene, sadržaji bliski djeci, a likovi zanimljivi i uvjerljivi. Poželjno je, korisno te djeci zanimljivo spajati navedene dvije stavke u jednu aktivnost, odnosno ispreplitati njihove sadržaje i na taj način obogaćivati dječju igru i utjecati na razvoj.

Sve navedeno pokušalo se primijeniti i u praksi, odnosno u radionici *Zdravi zubi*, a isto je potvrđeno i kroz radionicu o zdravoj prehrani. Iz provedenog se može zaključiti kako je sve navedeno kroz rad iznimno bitno za realizaciju, od same organizacije preko prilagodbe djeci do odgojiteljevih kompetencija. Također, potvrdilo se da kombinacija dramskog i glazbenog odgoja iznimno dobro utječe na djecu te vrlo lako privlači i zadržava njihovu pozornost na sadržaju. Djeca veoma dobro reagiraju na dinamične stvari te na nešto što je drugačije od svakodnevice i kroz nove načine rada lakše pamte i usmjeravaju se na obrađivane sadržaje. Može se reći da je pri izvođenju radionice obrada tema kroz dramski i glazbeni odgoj iznimno funkcionalna i korisna.

U svakom slučaju, i dramski i glazbeni odgoj i sudjelovanje u radionicama, alati su koji svaki zasebno itekako mogu obogatiti dječji svijet. Njihovo ispreplitanje zapravo je podizanje na viši nivo u kojemu djeca mogu sagledati svijet iz više kuteva te se odmalena uče integracijama i korelacijama što dodatno obogaćuje njihov svijet i kroz igru i aktivnosti ostavlja trajan pozitivan trag za cjelokupan život.

16. LITERATURA

- Anshel, M. i Marisi, D. (1978). Effect of music and rhythm on physical performance. *Research Quarterly*, 49, 109-113.
- Beisman, G. (1967). Effect of rhythmic accompaniment upon learning of fundamental motor skills. *Research Quarterly*, 38, 172-176.
- Bognar, L., Matijević, M., (2005), *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bojović, D. (2013). *Više od igre – ispričaj mi priču: Dramske metode u radu s djecom*. Split: Harfa d. o. o.
- Brain, G. (1958). *Creative Dramatics: An Art for Children*. New York: Harper & Brothers.
- Brown, J. D. (1980). *Identifying problems facing the school band movement*. Elkhart: Gemeinhardt Co. Ltd.
- Costa-Giomi, E. (2004). Effects of three years of piano instruction on children's academic achievement, school performance and self-esteem. *Psychology of Music*, 32, 139-152.
- Dobrota, S. (2007). Glazba i dijete. *Zrno*, 77(103).
- Dresto, V., Bosanac, A. (2007). *Prva predstava*. Zagreb: Naklada Ljevak
- Fountain, S. (1995). *Education for Development: A Teacher's Resource for Global Learning*. London: UNICEF.
- Gruhn, W. (2002). Phases and stages in early music learning: A longitudinal study on the development of young children's musical potential. *Music Education Research*, 4(1), 51-71.
- Gruić, I. (2002). *Prolaz u zamišljeni svijet*. Zagreb: Golden marketing
- Hallam, S. (2010a). 21st century conceptions of musical ability. *Psychology of music*, 38, 308-330.
- Hallam, S. (2010b). The power of music: its impact on the intellectual, personal and social development of children and young people. U: S. Hallam i A. Creech (ur.), *Music Education in the 21st Century in the United Kingdom*. London: Institute of education, University of London, 2-17.
- Kalmar, M. (1982). The effects of music education based on Kodaly's directives in nursery school children. *Psychology of Music, Special Issue*, 63-68.
- Kochanska, G., Murray, K. T. i Harlan, E. T. (2000). Effortful control in early childhood: Continuity and change, antecedents and implications for social development. *Developmental*

Psychology, 36, 220-232.

Lugomer, V., *Dramski odgoj u nastavi*, preuzeto 12.6.2019. sa <http://www.hcdo.hr/knjiznica/strucni-clanci/valentina-kamber-dramski-odgoj-u-nastavi/4/>.

Lekić, K. i sur. (2007). *Igram se, a učim: Dramski postupci u razrednoj nastavi*. Zagreb: Pili - poslovi d.o.o.

Martinko, J. (2012). Radionica-metoda interaktivnog učenja i poučavanja odraslih. *Andragoški glasnik*, 16(2), 165-174 .

Marić, Lj., Goran, Lj. (2013). *Zapjevajmo radosno*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Manasteriotti, V. (1982). *Muzički odgoj na početnom stupnju, methodske upute za odgajatelje i nastavnike razredne nastave*. Zagreb: Školska knjiga.

Miočić, M. (2012). Kultura predškolske ustanove u svjetlu glazbenih kompetencija odgojitelja. *Magistra Iadertina*, 7 (1), 73-87.

Mlinarević, V. (2009.) Iskustva odgojitelja u radu na projektima. U: N. Babić, Z. Redžep Borak (ur.), *Dječji vrtić - mjesto učenja djece i odraslih*. Osijek: Centar za predškolski odgoj Osijek, 31-37.

Norton, A., Winner, E., Cronin, K., Overy, K., Lee, D. J. i Schlaug, G. (2005). Are there preexisting neural, cognitive, or motoric markers for musical ability? *Brain and Cognition*, 59, 124-134.

Nikolić, L. (2017). *Utjecaj glazbe na opći razvoj djeteta*. Zagreb: Napredak.

Perić Kraljik, M., Popović, A. (2017). Bioetika u budućnosti: pravilan ekološki odgoj od predškolske dobi pomoću dramsko-glazbene radionice. U: H. Jurić, I Kelam (ur.), *1. Osječki dani bioetike. Osijek, 7.-8. studenoga 2017.*, 62-63.

Perić Kraljik, M. (2009). *Dramske igre za djecu predškolske dobi*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Učiteljski fakultet u Osijeku.

Popović, A. (2015). Glazba kao sredstvo obrazovanja romske djece. U: V. Mlinarević, M. Brust Nemet, J. Bushati (ur.), *Položaj Roma u odgoju i obrazovanju*, Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, 571-595.

Powers, A., Roughton, A. (1979). *An Outline of How To Plan a Workshop*, preuzeto 12.6.2019. sa www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/recordDetail.

Rickard, N. S., Appelman, P., James, R., Murphy, F., Gill, A. i Bambrick, C. (2013). Orchestrating life skills: The effect of increased school-based music classes on children's social competence and self-esteem. *International Journal of Music Education*, 31, 292-309.

Rabinowitch, T-C., Cross, I. i Burnard, P. (2013). Long-term musical group interaction has a positive influence on empathy in children. *Psychology of Music*. 41, 484-498.

Ritblatt, S., Longstreth, S., Hokoda, A., Cannon, B. N. i Weston, J. (2013). Can music enhance school-readiness socioemotional skills?. *Journal of research in childhood education*,

27(3), 257-266.

Scher, A., Verrall, C. (2005). *100 ideja za dramu*. Zagreb: Pili – poslovi d.o.o.

Schellenberg, E. G. (2004). Music lessons enhance IQ. *Psychological Science*, 15, 511-514.

Shenfield, T., Trehub, S. E. i Nakata, T. (2003). Maternal singing modulates infant arousal.

Psychology of Music, 31, 365-375.

Slunjski, E. (2001). *Integrirani predškolski kurikulum: rad djece na projektima*. Zagreb: Mali profesor.

Vidulin, S. (2016), Glazbeni odgoj djece u predškolskim ustanovama: mogućnosti i ograničenja, *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 62(1), 221-233.

Voglar, M. (1989), *Otrok in glasba*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Way, B. (1998). *Development Through Drama*. New York: Humanity Book.

Wishon, P. M., Crabtree, K., Jones, M, E. (1998). *Curriculum for the Primar Years -An Integrative Approach*, New Yersey: Prentice-Hall.

Zajec, T. (2012). *Pravila igre: Od prve ideje do prvog dramskog teksta*. Zagreb: V. B. Z. studio.

17. PRILOZI

Prilog 1.

Likovi:

ČUPKA I IVA-LUDA GLJIVA

„STOMATOLOG“

IVA: (*Jauče i kuka.*) Joj, jao! Kako to boli! Djeco, nisam cijelu noć spavala. Strašno me boli zub.

ČUPKA: Tako ti je to, Iva, kad nikad ne ideš kod zubara.

IVA: Ali u šumskom svijetu nema zubara. Kako ću ga onda posjetiti?

ČUPKA: E Iva, Iva, ako je tako, onda niti gljive nemaju zube. Kako te onda može zub boljeti. To te sigurno boli glava. A znaš zašto?

IVA: A zašto, molim te?

ČUPKA: To ti ima neke veze sa zubima, znaš. Hoću reći da zub boli kad je šupalj, a s obzirom na to da tebe boli glava, sigurno je onda ona šuplja. Zato te i zovu luda gljiva. Nemoj se ljutiti Iva. Ovo je bila samo šala.

IVA: Ma, nema veze.

ČUPKA: Ali, u svakom slučaju djeco, da vam zubi ne bi bili šuplji i da vas ne bi zato boljeli treba redovno ići zubaru i kontrolirati zube, pa ako treba odmah pokvareni zub i popraviti. Eto, zapravo sam vam htjela reći da je nas jučer u školi posjetio jedan zubar i pregledavao je zube. I ništa nije boljelo. Baš je bilo dobro. Možda djeco taj zubar dođe i kod vas. Što kažete? Bit ćete dobri, zar ne?

IVA: Čuj Čupka, a i vi djeco, ako dođe taj zubar recite vi njemu da i mene pregleda. Možda nađe i kod mene neki zub pa ga popravi. Možda me onda neće glava boljeti. Doviđenja, djeco, do viđenja Čupka! Vidimo se sutra!

ČUPKA: Doviđenja Iva! A vi djeco redovno perite zube i redovno idite kod zubara na pregled zubi! Doviđenja do sutra! (*odlazi*)

Prilog 2.

Pjesma „Šubi dubi“

Ja sam se uglavnom čokoladom hranio
i nije bilo toga ko bi mi zabranio.
Punjenih bombona pojačane doze
najbolja je sva protiv nerveze.
Šubi, dubi, dubi sad me bole zubi,
ne pomaže ništa kaladont u tubi,
a najveći problem zapravo mi stvara
to što moram sutra hitno do zubara.

Uvijek sam ostavljao šnicle i salate
slušajući prijekore zabrinutog tate
već sam oguglao na njegove riječi,
ali nešto drugo hoće da me spriječi.
Šubi, dubi, dubi sad me bole zubi,
ne pomaže ništa kaladont u tubi,
a najveći problem zapravo mi stvara
to što moram sutra hitno do zubara.

Preuzeto 1.rujna, 2019. s <http://www.pjesmicezadjecu.com/svakodnevnepjesmice/subi-dubi-dubi-video-i-tekst.html>.

Prilog 3.

Reprezentativne fotografije s provedbe radionice „Bioetika“

Dramsko-glazbena radionica: gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, 12. rujna, 2017.

Slika 1. Simbolička igra s voćem i povrćem

Slika 2. Igra likova

Slika 3. Tjelesno, dramsko i glazbeno zagrijavanje